

ივერია

ყოველკვირვლი გაზეთი

ფასი წლის დამლევადის 3 მან; ხუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ტფილისი, ფრეილინის ქ., № 5. ტელეფ. № 922.

სარჩენი: პოლიტიკა და კულტურა, მარაბუხი. — ავტონომიკა ფრაქცია, ა—სი. — ცეცხლითა და მახვილითა, სვ. ყ—ისა. ჰენრიკ იბსენი, მ. აღ—ლისა. — ვიფულის კოშკი, (ლექსი) აკაკი—სა. — მუშათა კავშირები, კ. ს—სი. ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია საქართველოში, (გაგრძელება) ივ. ჯავახიშვილისა. დედა მიწამ რა სუბა, ევა—ფშაველასა.

ქალიშვილი და კულტურა

რუსეთის ყურანალ-გაზეთებში, იქნება, მთელ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში იმდენი არა დაწერილიყოს რა საქართველოს შესახებ, რამდენიც დაიწერა ამ უკანასკნელ ორ წელიწადში. ასეთი, წინანდელ დროსთან შედარებით, განსაკუთრებული ყურადღება რუსეთის პრესისა ჩვენდამი აიხსნება იმ გარემოებით, რომ განმათავისუფლებელ მოძრაობაში დიდი მონაწილეობა მიიღო ჩვენმა მხარემ, ხოლო რუსეთის მოწინავე პრესსა, რასაკვირველია, მხარს აძლევდა მთელს საზოგადოებაში ამ მოძრაობას და ამიტომ დიდს ყურადღებით ეკიდებოდა და მრავალ წერილს უძღვნიდა ყოველ კუთხეს, სადაც სარეკოლოზური მოქმედების გაძლიერებას შეამჩნევდა ხოლმე. და ასე, ამ უკანასკნელ დროს, რუსეთის პრესის ყურადღება არ მოჰკლებია ჩვენს მხარესაც და ეს ყურადღება ხშირად ისეთი სიტყვებით იყო გამოთქმული, რომ ჩვენს თავმოყვარეობას ელამუნებოდა და ასიამოვნებდა. გაზეთებმა ძალიან ზევით ზევით აგვიწიეს და, პოლიტიკურ ბრძოლის გამოცხადებით, ისეთი დიდი საზომით სჯილენ ჩვენს თანამედროვე კულტურულ მდგომარეობაზე, რომ გარეშე ადამიანი უეჭველად ყალბ წარმოდგენას შეადგენდა ჩვენს გონებრივ განვითარებაზე.

უცხოთა გადაქარბებული აზრი ქართველ ხალხის თანამედროვე კულტურის სიმაღლეზე, რასაკვირველია, მინცა და მინც მენებელი არაა და ჩვენს საქმეს არას დაუშურს. მაგრამ ეგვევ არ ითქმის იმ შემთხვევაშიაც, როცა ასეთი გადაქარბებული აზრი თვით ქართველობაშიაც ფეხს მოიკიდებს და გავრცელდება. საზოგადოდ ყალბი, სინამდვილის წინააღმდეგი წარმოდგენა თავის თავზე მენებელია, ვინაიდან იგი ხელის შემწოელია რეალურ ძალღონესთან შეგუებულ სამოქმედო გზის ასარჩევად, მაგრამ განსაკუთრებით ხელის შემწოელი და მენებელია იგი, როცა საკუთარი კულტურული დოვლითი და ძალღონე შეუფერებლად გადიდებული და გაზვიადებულია. ეს არის მენებელი ნაწინა, რომელსაც ცხოვრებაში ხშირად მოლოდინის გაცრუება და თავის უღონობის მწკვიველ განცდა მოჰყვება ხოლმე შედეგად...

და დღეს სწორედ ისეთი ხანა და ჩვენი საზოგადოებრივ ცხოვრების მჯგის ცემა იმგვარად გამოიხატება, რომ აღვიწოდებ შეიძლება ჩვენს საზოგადოებაში გავრცელდეს ზემოაღ-

ნიშნულის მგავსი გაბერილი წარმოდგენა შესახებ ქართველ ხალხის კულტურულ მდგომარეობისა და სამოქმედო ღონისძიებებისა. ბევრია დღეს ჩვენს ცხოვრებაში ისეთი მოვლენა, რომელიც საქმის ვითარებაში ღრმად დაუკვირებელ ადამიანს საფუძველს მისცემს ამგვარ აზრის შესათვისებლად და მაშასადამე, თავისი თავის მოსატყვილებლად. ამ უკანასკნელ ერთი წლის განმავლობაში ვის არ უნახავს, მაგალითად, სახალხო მიტინგები და არ მოუსმენია იქ წარმოთქმული სიტყვები და რეზოლუციები. ერთი და მეორეც ხშირად ისეთი ხასიათისა ყოფილა, რომ მის გამოისობით მოწინავე ევროპის არც ერთი განათლებული კუხე არ შეკრებებოდა. თითოეულ ჩვენგანს მოუსმენია ამ ბოლო დროს გატაცებითა და რწმენით აღსავსე კამათი სხვა და სხვა კრებებსა და მიტინგებზე, რომელიც უნებურად ევროპიულ პოლიტიკურ ცხოვრებას და იქაურ ხალხის გონებრივ სიფიზნოსს მოაგონებდა მაყურებელს. პარტიული დაყოფა და ბრძოლა ჩვენში ისეთი სწრაფი ნაბიჯით მიდის წინ და ისე ენერგიულად სწარმოებს, რომ ამ მხრივ ევროპასაც კი არ ჩამოვივარდებით. ქართლის მიყრუებულ სოფლებშიაც კი გლეხები გუშინ სხვათა შორის პრესის თავისუფლებას და სახელმწიფოსგან ეკლესიის განცალკევებას თბოლოზდენ შთსაგეკრებებზე შედგენილ რეზოლუციებში. დღეს ერთ-ერთი უკიდურესი დემოკრატიული პარტია, რომელიც დემოკრატიულ რესპუბლიკას და სოციალიზმს აღიარებს, მოღებულია მთელ საქართველოში და ბრწყინვალედ იმარჯვებს არჩევნებშიც. პარტიული ბრძოლა უკიდურესობამდის არის მიღწეული. ერთი სიტყვით, ჩვენი პოლიტიკური ცხოვრება, შეგვიძლია ვთქვათ, უღელს და გადმოდის.

შეიძლება, ამიტომ, ეს გარემოება, რომელიც გარეგნად განათლებულ ევროპის ცხოვრებას ემსგავსება, ვინმეს უგონოს ხალხის მაღალ კულტურისა და განებრივ დაწინაურების მაჩვენებელი. მაგრამ ნამდვილად კი ეს პოლიტიკური ხმაურობა და ღრინცელო, საუბედუროდ, არაა იმის უტყუარი მომასწავებელი, რომ ხალხი კულტურის მხრივ შესაფერად მომზადებული და განვითარებული არის. ერთსა და ორ წელიწადში ხალხი ვერ გარდაიქმნება გონებრივად და ვერ აღიჭურვება სწავლა-განათლებით; ქართული გლეხი, მაგალითად, ისევე წერა-კითხვის უცოდინარი იყო შარშან, როგორც დღეს, როგორც შარშან წინ, და ამიტომ პრესის თავისუფლების მოთხოვნა ამ გლეხის მიერ, რომელმაც კითხვა არ იცის და თავის დღემდე გაზეთი ხელში არ აუღია და მისი გემო არ გაუცვნია, არ შეიძლება ისეთ მოთხოვნად ჩავთვალოთ, რომელიც ვითომ მას შარშან სმეგნებული და შესისხნობრცებული ჰქონოდა. და ეგვევ ითქმის ბევრ სხვა დემოკრატიულ პრინციპზედაც, რომლებიც ჩვე-

ნებურ სოციალდემოკრატიის ზოგიერთ მოძოვარათ, არჩევნებში პარტიის გამარჯვების საფუძვლით, დღესდღეობით მრავალი ჰგონიით ხალხის გულსა და გონებაში. სოციალ-პოლიტიკურ ბრძოლის და საქმიანობას მხოლოდ მაშინ აქვს ხასიათი შეგნების და ცნობიერებისა, როცა მას წინ უძღვის რამდენიმე მანც სწავლა და გონებრივი განვითარება. მართალია, პოლიტიკური ბრძოლა და რევოლუციები თავის მხრივ ხელს უწყობს და ავრცელებს ხალხში სწავლა-განათლებას, მაგრამ ეს ხდება არა ერთსა და ორ დღეში, არამედ თანდათან დიდი ხნის განმავლობაში.

დღეს-დღეობით კი ჩვენში სწავლა-განათლება ძალიან მცირედაა გავრცელებული. თუ კავკასიის სხვა კუთხეებს შევადარებთ, საქართველოში წერა-კითხვა უფრო მოღებულა, მაგრამ ჩვენი სამშობლოს ეს დაწინაურება არის შედარებით და არა—აბსოლუტური. ქართველ ხალხის უმრავლესობა დღესაც წერა-კითხვის უცოდინარი არის. 1897 წელს, საყოველთაო აღწერის ციფრების თანახმად, ქუთაისის გუბერნიაში ითვლებოდა 868766 ქართველი, ამათგან წერა-კითხვის მცოდნე (ორივე სქესისა) იყო—122891 ანუ 14,20%; ტფილისის გუბერნიაში ქართველების საერთო რიცხვი იყო 467631, ამათგან წერა-კითხვის მცოდნე (ორივე სქესისა) 66211 ანუ 14,10%. საერთოდ ორსავე გუბერნიაში მცხოვრებ 1.336397 ქართველში წერა-კითხვა იცოდა 189102 ანუ 14,20%-ია. როგორც ხედავთ, წერა-კითხვის მცოდნე მცხოვრებთა მხოლოდ მეშვიდედი ნაწილი ყოფილა. — მეტი არა და მარტო წერა-კითხვის ცოდნა ხომ არაფერი საბუთაა ადამიანის სწავლა-განათლებისა. იმავე აღწერის ცნობებით 1897 წელს მთელ საქართველოში ყოფილა მხოლოდ 12867 ადამიანი (მცხოვრებთა 0,90%), რომელთაც პირველდაწყებითზე უმაღლეს სკოლებში ჰქონიათ სწავლა დასრულებული. ცხადია, ასეთი მცირე ციფრი, რომელიც ჩვენში „ნასწავლთა“ რაოდენობას გვიღვინს თვალ-წინ კონკრეტულად, ვერ ჩაითვლება მაინცა და მაინც ჩვენი დიდ კულტურულ განვითარების მაჩვენებლად. ვთქვათ, 1897 წლის შემდეგ, 9 წლის განმავლობაში, სწავლა-განათლებამ შესამჩნევად იმატა, მაგრამ ეს მატება დღეს წინანდლებს ერთს-ორად მეტიც რომ ვივარდისხმოდ, მაშინაც არ ითქმის, რომ გონებრივ განვითარების აუცილებელი საშუალება—წერა-კითხვა—ვითომ საქმოდ იყოს ხალხში გავრცელებული.

და უამისოდ კი, ე. ი. სანამ ხალხს ელემენტარული სასკოლო განათლება აკლია და საკითხავად შესაფერი მწერლობა არ მოეპოვება, ყოვლად შეუძლებელია გარკვეულ ცნობიერების საფუძვლებზე იყოს დამყარებული მისი პოლიტიკური საქმიანობა. ამიტომ ეს საგანი ჩვენის მხრივ ღიხსია განსაკუთრებულ ყურადღების და მზრუნველობისა.

სახალხო სწავლა-განათლება სახელმწიფოებრივი საკითხია და ამიტომ ეს საქმე სვესებით სახელმწიფომ უნდა მოაწყოს და ჩვენ ცალკე მეცოდნეობა ადარ გვიკრიაო, იტყვის ვინმე. მართალია, სწავლა-განათლებას საქმე მთელს სახელმწიფოს შეეხება და ამიტომ საკანონმდებლო დაწესებულებამ უნდა გახადოს საფუძვლებლოდ საქმა სკოლების დაარსება და საყოველთაო სწავლება. შეიძლება ვიფიქროთ კიდევ, რომ რუსეთის სათათბირო დააკანონებს ამას, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ იგივე სათათბირო ჩვენ არ შეგვიღვინს არც სასკოლო სახელმძღვანელოებს და არც საკითხავ წიგნებს წიგნთსაცავ-სამკითხველოებში დასაწყობად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ,—პოლიტიკური უფლებები და რევოლუციები სა-

ქირო და აუცილებელია, მაგრამ ამასთანვე საჭირო და აუცილებელია ისიც, რომ ხალხმა გამოიჩინოს შემოქმედებითი ძალღონე და მოპოვებულ უფლებებით სარგებლობა ისურვოს.

ამ მხრივ ჩვენში დღეს თითქმის არა კეთდება რა. ყველას პირი პარლამენტისაკენ გვაქვს მიქცეული. იქიდან ველით ყველაფერს და გვაიწყობება, რომ, რაც უნდა ნაყოფიერი იქნეს ამ პარლამენტის მუშაობა, იგი მაინც გონებრივ საზრდოს არ გამოგვიზღვინოს მზამზარეულად. ამ საზრდოს ეჭირება შექმნა და ამისათვის კი საჭიროა გარჯა და მუყაითობა. დღეს ქართულ ენაზე სამკავიკიან ბროშურებს გარდა არავითარი მოზრდილი და საფუძვლიანი წიგნები არ იბეჭდება. და თუ ხალხი შემდეგშიც ავგვარ საზრდოს შემხედვარე დარჩა, იგი კულტურულად ნაბიჯს წინ ვერ გადასდგამს და ერთ ადგილს გაიყინება, თუნდა მას სხვა და სხვა პარტიებმა ქრისტეს მცორედ მოსვლამდინაც სულ უქადაგონ და უმეორონ, თავიანთ პროგრამებისამებრ, ქვეყნად მოამყალ სამოთხისა და ბედნიერების დამყარება.

და, აი, რათა ეს მოსალოდნელი კულტურული დაქვეითება თავიდან ავიშოროთ, აუცილებელია საჭიროა ენერგიული კერძო თაოსნობა. განსაკუთრებით ამ საქმეში გემართებს კერძო თაოსნობის გაძლიერება და დიდის გულმოდგინებითა და მუსყაითობით წარმართულ მხნე მუშაობის გაჩაღება.

გვარდნილისათვის საპარლამენტო ურამისა

სახელმწიფო სათათბიროში უკვე დაიწყო პარტიული დიფერენციაცია. დღემდის სათათბიროში არსებობდა მხოლოდ სამი ჯგუფი: კონსტრუქციული, 17 ოქტომბრის მანუფესტის კავშირი და ეგრედ წოდებული „შრომის ჯგუფი“. კონსტრუქციული ჯგუფი სათათბიროში შევიდა წინდაწინვე შემუშავებულ პროგრამით და დაემორჩილა პარტიის მიერ შემუშავებულ პოლიტიკურ და ტექნიკურ გეგმას. ოქტომბრის ტესტსაც აქვთ თავიანთი პროგრამა, მაგრამ პარტიის დადგენილებას არ ემორჩილებიან და ყოველ საკითხში საკუთარ მოსაზრებებზე ხელმძღვანელობენ. შემოხსენებულ ორ საპარლამენტო ჯგუფისგან შესამჩნევად განსხვავდება „შრომის ჯგუფი“, რომელიც არ წარმოადგენს ამა თუ იმ პარტიის საპარლამენტო ფრაქციას, არა აქვს დაწესებულებით შემუშავებული პოლიტიკური და სოციალური პროგრამა და არ ემორჩილება არც ერთ არსებულ პარტიის დადგენილებებს. ამის მიზეზი ის არის, რომ ამ ჯგუფში უპარტიო რადიკალებიც არიან, უპარტიო სოციალისტებიც, სოც-დემოკრატებიც, სოც-რევოლუციონერებიც და გოცხთა ვაჭირის წევრნიც. სწორედ ასეთსავე უპარტიო ჯგუფს შეადგენს ახლად დაარსებული ავტონომისტთა საპარლამენტო ფრაქცია, რომელსაც პროგრაც თვით-ნ ჯგუფის სახელი ამტკიცებს, აქვს მხოლოდ ერთი მიზანი და განსაზღვრული პლატფორმა: კოლქობრივი და ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომია.

წარუღს, მისის დამდგეს. პეტრბურგში შეხდვა ავტონომისტ ფედერალისტების კრება, რომელსაც მიზნად ჰქონდა სრულიად რუსეთის ავტონომისტ-ფედერალიტთა კავშირის შედგენა და სათათბიროში ამ კავშირის საპარლამენტო ფრაქციის დაარსება. კავშირიც შესდგა და საპარლამენტო ფრაქციაც დაარსდა. თავის თავად ცხადია, რომ არც კავშირს და არც საპარლამენტო ფრაქციას არ შეეძლო ისეთ პროგრამის შედგენა რომელსაც დაემყაფილებინა ყველა ავტონომის

მომხრე, ავტონომიის იდეას მრავალი მოხრე ჰყავს სხვა და სხვა პარტიებში, —სოციალისტებში, დემოკრატებში, კონსერვატორებსა და კოერიალებშიც; მაშასადამე, შეუძლებელია ისეთ პოლიტიკურ-ეკონომიურ პლატფორმის გამოჩენა, რომელიც პარტიულად ერთად შეაერთებდეს ამ სხვა და სხვა პარტიულად წარმომადგენლებს. ავტონომისტთა კავშირის საპარლამენტო ფრაქციაც ასე მოიქცა: მან პლატფორმიდან სრულიად გამოსტოვა პოლიტიკური და ეკონომიური ნაწილი და მიიღო ის პრაგმატიკული მინიმუმი რომლის განხორციელებას ერთნაირად ეცდებიან სოციალისტებიც და დემოკრატებიც.

რედაქცია ამ პრაგმატიკის ასეთია:

„1) ავტონომისტთა კავშირის საპარლამენტო ფრაქცია არსდება საოლქო ან ეროვნულ-ტერიტორიულ საფუძველზე ერთმანეთის დასახმარებლად და დემოკრატიულ პრინციპებზე დამყარებულ ავტონომიის იდეის დასაცავად; 2) ავტონომისტთა კავშირის საპარლამენტო ფრაქცია მომხრე მთლიანობისა რუსეთის სახელმწიფოსი, როგორც ერთეულისა; 3) ავტონომისტთა კავშირის საპარლამენტო ფრაქცია საჭიროდ მიიჩნია, რაც შეიძლება, ფართო დეცენტრალიზაციის მოხდენა სახელმწიფო შიგნით ვამეგობაში; დეცენტრალიზაცია უნდა მოხდეს დემოკრატიულ საფუძველზე თანახმად ცალკე ოლქების ფართო ავტონომიის პრინციპისა, რომელიც უნდა დაამყაროს რუსეთის სახელმწიფოს ძირითად კანონებში; 4) ყოველი ცალკე ოლქისა ან ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიურ ერთეულის გეოგრაფიული და უფლებრივი საზღვრები უნდა შემუშავდეს თანახმად მცხოვრებთა სურვილისა იმდენად რამდენადც ეს არ ეწინააღმდეგება ავტონომისტთა კავშირის ძირითად პრინციპებს. ავტონომისტთა კავშირის საპარლამენტო ფრაქცია სავსებით დაუჭერს მხარს საოლქო ერთეულების სურვილებს, რომელნიც არ გასცდებიან ფართო ოლქობრივ თვითმართველობის პრინციპის ფარგლებს; 5) იმ ოლქებში, სადაც ერები ერთმანეთში არიან არეული, რუსეთის იმპერიის ძირითად კანონებით უნდა უზრუნველყოფილ იქნას უმცირესობის მოქალაქობრივი, კულტურული და ეროვნული უფლებანი, —უფრო იმ აზრით, რომ ყოველ მოქალაქეს ნება ჰქონდეს სამშობლო ენა იმპაროს სკოლებსა, სასამართლოებსა და სახელმწიფო დაწესებულებებში; 6) საჭიროა დაუყოვნებლივ დაკანონდეს უფლება ეროვნულ თვითმართვევისა და გაუქმებულ იქმნას ყველა ის უპირატესობანი და შემზღუდველი კანონები, რომელნიც გამოიცა ამა თუ იმ ერისა და სარწმუნოების შესახლად ან დასაცავად.“

სატელეგრაფო სააგენტომ, რომელმაც ეს პროგრამა გადამოგვცა, იქვე შემდეგი ცნობაც მიიკრა: „კადრების ორგანიზაცია“ წინააღმდეგია ავტონომისტთა კავშირისა, რადგან იგი საერთო საქმეებსაც აწევს და ავტონომიის საკითხსაც აქ საკვირველი არაფერია: ავტონომისტთა საპარლამენტო ფრაქციაც სწორედ იმითომ შესდგა, რომ ავტონომისტები არ ენდობიან კადრებს, რომელნიც ისე თავაპოდებით არ დაიცავენ ავტონომიის იდეას, როგორც დაიცავენ ზემოხსენებულნი ფრაქცია. ამა როგორ და რით უნდა შეუშალოს ხელი ამ ჯგუფსა საერთო საქმეს? ავტონომისტები შეეზღუდნენ მხოლოდ ავტონომიის იდეის დასაცავად, დანარჩენ საკითხებში კი ფრაქციის ყოველი წევრი სრულიად თავისუფალია და იმ პარტიის დროშას ჰკევი იმუშავებს, რომელსაც ის ეკუთვნის. „შრომის ჯგუფი“, რომელიც მიეხრო ავტონომისტთა ფრაქციას, შესდგა მშრომელ ხალხის ინტერესების დაცვის პრინციპზე და ცალკე პოზიცია დაიკრა,

მაგრამ ვანა ამით ივი საერთო საქმეს ლაღატოვს? სრულიად არა! ზოგიერთები იტყვიან, „შრომის ჯგუფი“ ავტონომისტთა ჯგუფია, მაგრამ ვინ დაამტკიცებს, რომ ავტონომისტთა ჯგუფი რევრესიულია? ვერაინ ვერ დაამტკიცებს პირიქით, ავტონომისტთა ფრაქცია დემოკრატიული ჯგუფია, რასაც ეთანხმება ზომიერი „რუს. ვედ.“, რომელიც სწერს: „თვით უსასტიკესი კრიტიკოსიც ვერ გამოიხატავს ავტონომისტთა პრაგმატიკაში ვერც ვიწრონაციონალისტურსა და ვერც ანტიდემოკრატიულ ტენდენციას“ მაგრამ ავტონომისტთა ჯგუფის დემოკრატიზმის დასამტკიცებლად საჭირო არ არის „რუს. ვედ.“-ის მოწმობა. საჭიროა გავისწავოთ, რომ ამაჟამად ავტონომისტ-ფედერალისტების ფრაქციაში ითვლება 200 ზე მეტი დეპუტატი, და „შრომის ჯგუფი“, ხოლო მოიძებნება თუ არა ეხლანდელ სათათბიროში 200 ანტიდემოკრატი დეპუტატი, —ეს ყველა იცის.

დღეს თუ ხვალ სათათბიროს მიმართება ასამდე დეპუტატი კავკასიიდან და ციმბირიდან. აქედან უჩველია, უმრავლესობა ავტონომისტი იქნება, რადგან ციმბირელებიც ისეთივე თავგამოდებით იცავენ ავტონომიის პრინციპს, როგორც პოლენელი და მლოროსთა დეპუტატები. ავტონომიაზე, რასაკვირველია, არც კავკასიელი დეპუტატები იტყვიან უარს, გარდა სოც. დემოკრატებისა, რომელნიც შეიძლება მხოლოდ საქართველოდან წაიღონ.

ასეა თუ ისე, ამ მოკლე ხანაში ავტონომისტთა ჯგუფი სათათბიროში 300-მდე ავა; რაც უმრავლესობას შეადგენს. ამიტომ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ავტონომიის დაკანონებას. ავტონომიის წინააღმდეგი იქმნება მხოლოდ თხუთმეტობავე ოქტომბრისტი. მცირე ნაწილი კადეტებისა, უმარტოვრებისა და დოქტრინიორი მარქსისტები; რომელნიც, ჩვენის აზრით, მხარს არ დაუჭერენ ავტონომიის, მაგრამ არც შეეკენს ჩაუგდებენ. საერთო რიცხვი ანტიავტონომისტებისა 100-150 კაცს არ აღემატება; ავტონომიის მომხრენი კი უმრავლესობას შეადგენენ. მაგრამ: —რა საჭიროა პოლიტიკური ოპტიმიზმი დი თავის თავის მოტყუება —ეხლანდელი სახელმწიფო საბჭო თითქმის ერთხმად უარბყოფს ყოველნაირ ავტონომიის და ფართო თვითმართველობას; ხოლო როგორ უნდა აიცილონ თავიდან ავტონომისტებმა ეს ახალი დამბრკალება, —ამაზე ყველას მართებს დაფიქრება და რაიმე საშუალების გამოძებნა.

მეცხლითა და მახვილითა

(დასასრული)

როგორც ზეით შაჰისსერაიუთ, უფადაღან ივანეჩიქოდა მატრატ რახუბი სსჯა და სსჯა სოფელში მრთაჯანდასტების, რახუბეჟანს და მოწაქაღების დებას დასსჯრად, ხლასისათაჟა დასსჯანს ხამასსათმეჯად და სსჯა და სსჯა ვაღას ხსდების მესაგრეჟაჟად. ერთა ამეჯან რახუბი ვაგასსანს სოფელ ტში ურთეჟაჟაჟად: თეიფრ ს უფრსსათით, რომელიც მქმ დანია (რუსი არ გეჯანთთ). რახუბი აფიქერს ქეჯად კახუბი და ხლადთება კახუბეჟანს მათეჟად-მაჟეღათ სოფელი, რაც განსამრეჯე უფაჟაჟა, გაუბრეჯათ, მკანამ ქაღბა ვერ უმჯანთთ. უსინაჟანთ აჟამანთი ვეჟეჯანს ვაღრ მისუჯა და უთქამს კახუბისათაჟას: ამ სოფელას ქაღბა ვეჯაჟა ტეჟაჟა გისინა, აქეჟა ხლას, წმადით და განეჟეჟათთ. კახუბეჟან, რინგათ ორმთეჯანთ კანამდე, წაჟეღბან ამ ვაჟატონს და მისუჯან ამ ტეჟაჟა. აქანამეღბი ნადირბაჟა ვეჟამათთ ქაღბეჟე. შემარტეჟიან გარშეჟა ტეჟს და ვეჟამათთ

გულმა ხაერათ. ქალები წამოტვიფლენ სუფრიდან და გავარდენ
 შერეულ ოთახში. ეს ძალიან იწუხებს ღირსეულმა სტუმრებმა და გა-
 ჭირვეულებმა: „давайте сюда барышни“, ჯეოთრდენ ისინი და
 რაც რამ სუფრაზე ელაკა. ამტურველები შერეულ ოთახში არ ეყოფი-
 ლან, ქალები შექოვიდნენ ოთახში, მაგრამ სუფრაზე აღარ დასისხდნან.
 მამის აფიერებები წამოტვიფლენ სუფრიდან და, რატომღაც ქარი წაწილეს,
 დაერბინ ქალებს. განდა ერთი წიკილა-ცივილია და სირიილი ოთახ-
 ში. სუფრაზე სხვათა შორის ახლად სტუმრები ქ — შვილი; ვუღარ
 უტყობს აფიერების უტიფარ ქვეყანს და მიუბრუნდა აფიერებს შემი-
 დევი სიტყვათა: ბატონებო, თქვენ იქნებ გეგნათ, რამ ისეთ
 ოფახში მთხვედეთ, სადაც შეგიძლიათ თავს უგელათინო ნება მის-
 ცნო? აქ თქვენ წართ მატონევილ ოფახში, ეს არ დაავაწყოთ და
 დაბძანდეთ, დრეობა გავატარებთ. აფიერებმა ეს დარეგება შე-
 ტად იწუხნეს, იტყვნენ ხმლები და გაქნენ სტუმრებისკენ, სტუ-
 მრები შერეულ ოთახში გაიყვანეს. მას გაჭვენი ქალებიც. აფიერებმა
 ჭკრ მამიტურ-მამიტურეს იტყობნენ, შემდეგ გატვიფლენ კარში, დაუ-
 ძანეს მთელ რეტას და სადგურს შეთანხვებენ, თვითონ კი შექოვი-
 დენ ოთახში და ძებნენ დაუწყეს სტუმრების. წამოდიდნენ, რა
 დღე დადგებოდათ ამ ქოთი ქალებს, — ზოგი ისტერია დაეჭრათ,
 ზოგი გულ შეუწყნდა და წყლით აბრუნებდენ; სტუმრები და რა-
 მდენიმე უმწიკი ქალი ქალი კი გავარდენ კარით დამე თავდახუხუყებო
 და შოლითის სადგურზე თვითონ ჩავიდნენ.

გამიტურებთ ამის შემდეგ კახაკიან სახლათი. რა მიკეთს-
 ვებთ ამ მხრებს, რადესაც მათი განმანათლებელი, მათი უფროსი
 აფიერები მიკვარდა და მიკვარდა იტყუა!
 ვათავებთ ამ წერალებს. ერთის და იმავე ფაქტების აღნიშვნა
 მასწავლებლ არის. სკამარისა მკითხველმა იტყვას რამდენიმე მათ-
 ჯანა, რამ სრული წამოტვიფლენ ოქონის, რაც ხდება და ხდება
 ამ კამად ჩვენს ქვეყანაში. ამ ხანას ისტორია აღნიშნავს და დირ.
 სულადღა და იტყვენ. ჩვენს ახლად ამით უნდა დავემუშოვადეთ, ჩვენი
 სიანა გაუბედურებული ერთ ხომ არსად მთავრდება. ზოგი ამ გარე-
 მიკვარდა რეალურებით სისის, ზოგი ამბობს, მარტო ჩვენს თავზე
 ხომ არ არის, რუსეთშიაც იტყვი ამებო ხდება; და ვართ გაუ-
 ჩებული. გაუგებებით ჩვენც, რამ ისევე ჩვენების რისხვა არ დაე-
 მისხნებო.

დასასრულ ვიტყვით მოხლოდ რაიმადე, სიტყვას ნებობდ შერ-
 კვლადის შესახებ, რამედიც ამ ჯამად შარანის მაცრას აფარებს
 თავს და რუსის ჯარები დასტერად დასტევენ ეს უკვე ხუთი თვე-
 ერთს უმწიკილს, რამედიც მხურვალე მონწილეობას იღებს შერ-
 კვლადის დატერაში, სიუვედური უბნენს: რა დაგეზრათა, აქამდის
 შერკვლადსე ვერ დაიჭირეთ. უმწიკილმა ჩაიციხა და სიტყვა ამას
 წინად შერკვლადსე თავისი ამხანაგებით ერთ ტყეში მოვიშველიეთ,
 შემოკვერტვით გარს და რულ-ნელა ვუხლოვდებოდით.
 ოდღათამდის კახაკი იყო, ამდენივე სადღათი, სტრაქინაკობა,
 ბოქსული და აფიერებები. მკვწყით მიწასე და ხსებით ბუქქისა
 და ევლებში, რატომღაც სადარს, ისე ვუხარებოდით. ერთი წამი და
 შერკვლადსეს ხაფანგში გავახშიდით, ამ დროს მომესმა სუფირის ხმა.
 ვგვიხედა, — ხეზე ასდებოთ ერთი კახაკი და რაც ძალა და დონე
 აქეს, სტევიტინებს სუფირის სადღათს დრო იყო და ტყეში გაუბ-
 ტულ ჯარის კაცებს სადღათს საჭმელად აგროვებდენ. შერკვლადსემ
 გაიგონა, რასვედრეულია, სუფირის ხმა, გადავარდა და წვიდა
 შიდა და დაჭირა!

რამ შევკვტიობინებენ, — განაკრთ უმწიკილმა, — შერკვი-
 დამე წუხელის ამ და ამ საფულში აფიერები იმ დღეს
 გავახანან ცხუბებისთვის თავს, ბარჯს, ქაბებს და შერეულ დღეს
 თვითონ მივლები შიდა და დაჭირა! — ნიშნის მოკვით განმე-
 რა უმწიკილმა.

სასტილთა, არა, მკითხველ? გეთანხმებით, სასტილთა, მა-
 გრამ წამოტვიფლენი გეჭოთ, რა დღე აღგება სოფელს რამდენიმე
 ეს ჯარი მიაღებო? რამდენი სოფელი გასადგურდა, რამდენი სისხლი
 გადაწვა, რამდენი ქალი გაუპატურდა შეკვლადის შიდა დღეს-
 ში, — ეს მოხლოდ შემდეგში გამოამჟღავნება.
 ხე. ე — ნა.

პნტრიპ იხბინი

მას შემდეგ, რაც აღამიანმა დაიწყო აზროვნება, იგი
 განუწყვეტლივ ეძებდა თავის არსებობისა, სიცოცხლისა, ბრ-
 ძოლისა და სიკვდილის მიზეზს. პირველყოფილი აღამიანი
 ამ მიზეზს პოულობდა ბუნებასა და მის მოვლენებში, ხოლო
 კლასიკურ დროის ბერძენი ყველაფერს ხსნიდა უცნობ,
 გამოურკვეველ, უნილავ და ყოვლის შემძლე ფატუმით
 (ბედის წერიტ). რომელიც წინდაწინვე უნიშნავდა ყველა
 აღამიანს მის ბედსა და უბედურებას, სახელსა და დიდებას,
 სილატაქს, ბედნიერებას და სიკვდილის დღეს.

ბერძნულ ტრაგედიის შინაარსს შეადგენს აღამიანის ბრ-
 ძოლა ამ ფატუმთან, და ევრიბილისა, სოფოკლისა და ესხი-
 ლის ტრაგედიებში სწორედ ამ ბრძოლაზე და აღამიანის ურ-
 ჩობაზე არის აშენებული. ბერძენს სჯეროდათ, რომ მათ
 ცხოვრების, ბედნიერების, უბედურების და სიკვდილის ბა-
 ტონი ფატუმია, რომლის სურვილს ვერ ასცდებოდა ვერც
 ერთი არსება.

ალორძინებისა და რეფორმაციის ხანამ დიდებულ შექს-
 პირის კლემის მეოხებით ახალ ტრაგედიას ფატუმის საძირკვე-
 ლი გამოაცალა და მის მაგივრად შეუდგა სამჭკვეყო რეა-
 ლური ნიადაგი. უწინ ფატუმი ზეციდან იძლეოდა ბრძანებს,
 ესლა კი ყველაფერს განაგებს აღამიანის სურვილი, მისწრა-
 ვება და ქრისტიანულ ელფერთ შეღებილი სინიღისი, რო-
 მელიც დასაწყისი და დასასრულია აღამიანის ცხოვრებისა.
 შექსპირის გმირებს ამოძრავებს მხოლოდ სინიღისი, მათი
 შინაგანი ლტოლვილება, და თუმცა ისინი ებრძვიან ამ ძალას,
 მაგრამ ბოლოს ისინიც ისევე იღუპებიან თავიანთ სურვილე-
 ბისგან, როგორც იღუპებოდენ ბერძნულ ტრაგედიის გმირე-
 ბი ფატუმისგან. ახეთი ბედი ეწვია ოტელოს, მაკეტს, ჰამ-
 ლეტს და რიჩარდებს. შემდეგში ორი დიდებული დრამატურ-
 გი — გიოტე და შილლერი ძალიან ნაწობდენ, რომ ახალმა
 დრამამ ფატუმის იღმა დაჰკარგა და ორივემ სცადა მისი გა-
 ცოცხლება, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ მიაღწია მიზანს: გიო-
 ტემ ბუნების მეტყველებაში შეტოვა და იქ დაიწყო ახალ
 იღმის ძებნა, ხოლო შილლერმა თავის გმირებს უწინდელ
 ბერძნულ ტრაგედიის ქურქი წამოასხა და ამით დაეპყროფილ-
 და. ცოლ კლასიკური ტრაგედია ვერ კმაყოფილდებოდა შე-
 ქსპირის მიერ წამოყენებულ იღმით, მაგრამ ვერც საკუ-
 თარი იღმა შეჰქანა. იგი გაიხვია კლასიკურ ტრაგედიის სა-
 მოსელში და გაიყინა.

ტრაგედიას მიეშველა მეცნიერება და შობერა მას ახა-
 ლი სული. კანტმა, ლაპლასმა, ლამარკმა და ჰეგელმა მოამ-
 ხადეს ის საძირკველი, რომელზედაც დარვინმა ააშენა თავისი
 დიდებული კანონები შთამომავლობისა და ბუნებრივ განვი-
 თარების შესახებ. დარვინი ხმმა დიდი გავლენა იქონია ფი-
 ლოსოფიასა, იურისპრუდენციასა, მედიცინასა და ისტო-
 რიაზე და მათთან ერთად სიტყვაკახმულ ლიტერატურაზედაც.
 მას მიეკვლიდნენ ბალზაკი, ფლობერი და უფრო კი ექსპერი-
 მენტალურ რომანის შემქმნელი ზოლა, რომელიც სიკვდილის
 უკანასკნელ წამამდის ერთგული მსახური იყო დარვინიზმისა.

მან გადმოიტანა შთამომავლობის თეორია უკიდურეს ნატურალისტურ ოცტომიან „რუგონ მაკარენის ოჯახში“, „ტერეზა რაკენში“ და სხვა რომანებში, მაგრამ ამათ არ დაეკმაყოფილა და განიხილა სტენდანაც დარვინის თეორიების ქადაგება. ზოლამ თავისი რომანი „ტერეზა რაკენი“ გადააკეთა დრამად, რომელსაც „რენე“ დაარქვა და სცენაზე დადგა, მაგრამ „რენე“ დრამისა არა ეცხორა. იქ იყო მდებარე ახსნა შთამომავლობის თეორიისა, იშვალისა ქადაგება დარვინიზმისა, ლექციები და დარიგება, მაგრამ ხელოვნება არა აღიქმდა.

ის, რაც ვერ შესძლო დიდებულმა ნატურალისტმა ზოლამ, განხორციელა ნორვეგიის გენიოსმა დრამატურმა პენრიკ იბსენმა, რომელიც ისეთივე დარვინისტი იყო, როგორც ზოლამ. მან თავი დააწება ზოლამებურ დილოგებსა და პოპულიარიზაციას და სცენაზე გადმოიტანა ის ცხოვრება, რომელსაც იგი ხედავდა თავისი თნდიგლფურისტულ უფლებებით.

შთამომავლობის თეორიის ტენდენცია ცხადად მოსჩანს იბსენის რამდენიმე პიესაში: „სახოცადობის ბურჯებში“, „გარყულ იხვში“, „ნორაში“, „როსკინკალოში“ და „ახალგაზღვების კავშირში“, მაგრამ ყველაზე ძლიერად და ბელოვნიურად ახალი დარვინისტიური ფაქტები გამოხატა „მოჩვენებებში“, რომელსაც ედვარ მტეიგერი ათამანგის ტრაგედიის უწოდებს. იბსენმა „მოჩვენებებს“ დრამა დაარქვა, მაგრამ ეს სასტი დახასიათება პიესისა „მოჩვენებანი“ ტრაგედიაა, სასტიკი და შემზარავი ტრაგედია, რომელიც დრამატუზმით არ გამოიყვარება არც ამჟამად იდგას არც „მაკეტს“ და არც „ჰამლეტს“.

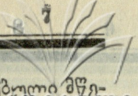
დასაუღეთ ნორვეგიაში სცხოვრობს ქვრივი-წილივინგი, რომელსაც თავის ქმრის სახელზე თავშესაფარი ააშენა თავ შესაფარი მეორე დღეს უნდა აკურთხონ. იმავე დროს ქნ ალვინგის სახლში ზოდს დურგალი ექსტრანდი და თავის ქალს, რეგინას, ქ. ალვინგის მოახლეს. ეუბნება: ქალაქში მებლავურებისათვის განსვენებულ ბ. ალვინგის სახელზე სასტუმრო უნდა ვაგსნა და შენც წამოდიო. წინა დღეებში სახლში დაბრუნდა ქ. ალვინგის ერთადერთი შვილი, მხატვარი ოსვალდი, რომელიც რამდენისამე წლის განმავლობაში საზღვარ-გარეთ სცხოვრობდა. ქ. ალვინგი და მისი ახლო მეგობარი პასტორი მანდერსი ჯერ იმის შესახებ ლაპარაკობენ, დაახლოვონ თავშესაფარი, თუ არა. პასტორი მანდერსი ამბობს, დახვევა საჭირო არ არის, რადგან თავშესაფარი კეთილი დაწესებულებაა და იმის დაწესებულებით არ ინებებსო. თავშესაფარს არა უზღვევენ. შემდეგ ივინებენ ქ. ალვინგისა და იმის ქმრის წარსულს. კამერგერი ალვინგი საძინალად გარყვნილი და სასტიკი კაცი იყო, იმისთან ცხოვრების დროს ქ. ალვინგმა დაუსრულებელი და უზოპო ტანჯვა-წვალება გამოიარა. კამერგერს თავის სახლში მოჰყავდა გარყვნილი ქალები, რომლებდა და არაფერს არ აკეთებდა. ქალ ალვინგმა ვეღარ გაუმლო ამჯერ ცხოვრებას და პასტორი მანდერსი გამოქვა, მაგრამ მოვალეობის პრინციპებით გაუღუნოლი პასტორმა, თუმცა უყვარდა ქნ ალვინგი, უყარე დაბრუნდა და ამჯერად სიცოცხლე კანონიერ ქმართან გაატარებინა. ამ საქციელს პასტორი გონიერულ ქცევას ეძახის, ქ. ალვინგი-კი ბოროტ-მოქმედებას. ქ. ალვინგი პასტორს, სხვათა შორის, ეუბნება, ჩემი მოახლე რეგინა ჩემი ქმრის შვილია და არა ექსტრანდისა, თუმცა-კი დედა სხვა ჰყავს,

დაწერილებით ივინებს თავის ქმართან უყვარულს ქალსა და ტანჯვა-წვალებით ხვდეს ცხოვრებას, და ამჟამად ქმრის ცხოვრების შედეგი უფროსად სჩანს, მოჩვენებადით დატურავს და ყოველივე აკურთხება მოჩვენებებით არის საფესო ამ დროს მეორე ოთახიდან რეგინას და ოსვალდის არ მიყობის ხმა ისმის, ეს ქ. ალვინგზე დიდს შთაბეჭდილებას ახდევს. ქ. ალვინგს უნდა თავის შვილს ყოველივე აუხსნას და უთხრას, რომ რეგინა მისი და არის, მაგრამ პასტორი უშლის ოსვალდი ავთოყოფი კაცია. ექიმმა უთხრა, თქვენი ავთოყოფაა შთამომავლობითი სენია და აღრე თუ გვიან ვც სენი თან გადაიტანთო. ოსვალდი თავხარდაცემულია, სწუხს და დარდობს; მას სიტუაცია სწუხრია და მუშაობას აპირობს, მაგრამ ვერაფერს აკეთებს და ისიც იცის რომ არც თუ როდისმე შესძლებს. განუწყვეტლივ წვიმებისა, ავდრებისა და რეგინას სიყვარულისაგან ოსვალდი უარესად იტანჯება, მაგრამ მინც იმედს არ ჰკარავს და რეგინას სახლში გარეთ უპირობს წაყვანას. ყველა ამით დაუკჯული დედა ვეღარ ითმენს და ორივეს, რეგინას და ოსვალდს თავის სიბედულოებას ეუბნება. გაჯავრებული რეგინა უარს ეტყვის ოსვალდს, რომელიც მას დარჩენას, სთხოვს და გარყვნილების სახლში მიდის. ოსვალდი გრძობს, რომ საცოტოინი გაუთხერდება და დედს ემუდარება, შენს ხელით დამალევენე საწამლავე და ტანჯვას ამაღლინეო. თავხარდაცემული დედა, რასაკვირველია, უარზეა, მაგრამ ამავე წუთს ტრაგედიის უმთავრესი და საძინელი აქტი იწყება: ოსვალდს ტვინი უზრუნველდება პირდაღებული და ტანში მოშვებული ზის საფარმდომი; უაზრო სახელები ერთ წუთილისთვის მიუპყრია და ყრუთ იმეორებს: მზე... მზე... მზე... მეტი გას არ არის; თუ დედას — ალვინგს — უყვარს თავისი შვილი და უნდა ტანჯვა შეეძლებუქოს, საწამლავე უნდა მისცეს.

ასე საძინალად და სასტიკად თავდება ეს პიესა. ოსვალდი თავის გარყვნილ ძამის ყოვანებით ასე უბედულად ათავებს თავის სიცოცხლეს. რად? რისთვის? რა ითა დასახამეე ოსვალდი და რად ისჯება ასე სასტიკად? სად არის რაიმე ვასამართლებელი, რაიმე ბუნებრივი კანონი? ოსვალდი ათავადრება და მანამავე, მაგრამ, მისგან დამოუკიდებელ მიხეხვისა გამო, ის სასტიკად და საძინალად ისჯება. ოსვალდი თავის ძამის გარყვნილების მსხვერპლი ხდება და ტრაგედიის ნასკვირსწორედ აქ არის. განა ცოტაა ჩვენ მორის ოსვალდისთან უღანაშაულო მსხვერპლი თავის წინაპართა გარყვნილებისა? შთამომავლობითი სენით ავადმყოფი ძალიან ბევრი ჩვენში, და ეს ავადმყოფობა ხილულად თუ უხილავად, აღრე თუ გვიან თავს იჩენს და თავის საძინელ საქმეს გააკეთებს.

„მოჩვენებანი“ მეცხრამეტე საუკუნის დრამაში მთელს რევოლუციას ახდენს. თუ ძველ საბერძნეთში საოფოკლისა, ესილისა და ევრიპიდის გმირები მათთვის უჩინარის ბედს, ფატუმის მსხვერპლნი იყვნენ, თუ შტეტინის გმირები თავიანთ ვინებთა დღეღითა და სინიღით მარცხდებოდნენ, ესლა — ამბობს იბსენი — ამაზე უფრო ოეალური, სასტიკი, საძინელი და უსამართლო მიზევი გვექუსრება. ეს არის შთამომავლობითი სენი, რომელიც სასტიკი და საძინელია.

იბსენის პიესებში გატარებულია ბედის წერა, ფატუმში, მაგრამ ეს დარვინისტიული ფატუმში არ არის, უხილავი და ხეციური ძალა, რომელიც წინაწინვე განავებს დაძახის ბედს; იბსენის ფატუმში უფრო გაცილებით ძლიერი და საძინელია ევრიპიდისა და ესილის ფატუმზე. მისი საძირკველი ჩაყრილია ჩვენს პიესებში ხილვით და ჩვენ უღანაშაულო მსხ



ვერძნი წინაპრებისა, უძღურნი ვართ მის წინაშე. „ეს სა-
შინელებია! — მოსთქვამს ოსვალდი. — ჩემივე დაუღვერობით
გაფანადგურე. სამუდამოდ ჩემი სიცოცხლე და ნება არა მაქვს
და არც შემძლიან — ვიფიქრო მასზე, ოს შექმნაც შემძლო!
როგორ ურცხვად, გიჟურად, სულელურად და ბავშვურად
დავბარჯე ჩემი ჯანსაღობა, ჩემი მომავალი, ჩემი ცხოვრება. —
ოჰ, ნეტავ შემძლოს ცხოვრება ახლად დავიწყო და აღარ
ჩავიდინო ის, რაც უკვე ჩავიდინე.“ ოსვალდი თრთის, შუ-
ბლზე იდებს თითს და განაგრძობს: „ეს სახიზრობაა, უზო-
მოდ სახიზრობაა! აქ რომ უბრალო და სახიფათო ავადმყოფ-
ობა იყოს, კიდევ არა უშავს რა. სიკვდილისა არ მეშინიან,
მაგრამ ხანგრძლივი სიცოცხლე კი მწყურია. რა საშინელებაა,
რა სახიზრობაა! * მის გვერდზე მჯდომარე დედან მისი მორჩე-
ნი უნდა ავადმყოფობისგან, მაგრამ როგორ შეიძლება იმ ავად-
მყოფობის თორჩენა, რომელიც ჩასკიდებია ოსვალდის სისხლს,
ხორცს, ტვინსა და ყოველ ასოს? ავადმყოფობა თვით ოსვალ-
დია, ოსვალდი თავის ბედის წერაა და თუ დედან უნდა თა-
ვისი შვილი იხსნას ბედის წერისგან, მან უნდა მოჰკლას ოს-
ვალდი. მაგრამ ქანი აღვინგი მაინც კიდევ ცდილობს მის
გადარჩენას. ბედისწერა აღვინგზე ძლიერია და აღვინგიც
ემორჩილება მას. აი სწორედ აქ იმალება იხსენის ფატუმი,
სწორედ ამ აუცილებლობაში და ბედისწერის ძალაში იხატე-
ბა ღრმა ტრაგიზმი და იხსენმაც საოცარის ხელოვნებით დაა-
სურათა იგი. იგი იმდენივე უფროსაა ვიდრე იმდენივე უფროსაა
მისი მ... * მოჩვენებანი * ნორვეგიელებს არ მოეწონათ. ლიბერა-
ტორმა და კონსერვატულმა პრესამ ტალახში ამოკარა
მისი ავტორი. იხსენი ვაბრახდა და მოკლე ხანში შესანიშნა-
ვი პამფლეტი — „ექიმი შტოკმანი * — დასწერა. იმდენივე
რეზონანსი გააჩინა ქალიქის ექიმმა შტოკმანმა აღმოჩინა, რომ
ქალიქი სანიტარული მხრით ცუდ მდგომარეობაშია. ეს ამ-
ბავი თითქმის ყველას გაუბარდა, რადგან სანიტრიგო და სა-
ლაპარაკო მასალა გაუჩნდათ. ლიბერალი ჟურნალისტები გაუ-
შტადი და ბილინგი სიხარულით ცას ეწვივან, რადგან სენსა-
ტორი საგანგებოდ მასალა იმოკვს. მაგრამ შემდეგ, როცა
გერმანმა განაცხადა, რომ საქმის გასასწორებლად საქორთა
რამდენიმე მილიონი მარკა და რამდენიმე წლით კურორტის
დახურვა, სახლის პატრონები და ვაჭრები გონს მოვიდნენ და
შტოკმანი იერიში ძიბიანს. წვირდ მესაუკუარებებს ჯერ
გაუბრდათ, რომ შემთხვევა მიეკათ ქალიქის პატონებს შე-
ბრძოლებოდნენ და ანგარიში მოეთხოვებოდა, მაგრამ როცა დაი-
ხახეს, რომ შტოკმანის აღმოჩენა მათ ჯიბეებსაც დასაბრა-
ლებს, მაშინვე განზე გადაგნ და გულუბრყვილო ექიმს
სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადეს. ცალ მხარეს სდგას მარ-
ტოდ-მარტო შტოკმანი თავის ოჯახით, მეორე მხარეზე
კი შეიკრება მთელი ქალიქი. შტოკმანი დამარცხდა. კრებაზე
ლაპარაკის ნება არ მისცეს, ხალხის მტერი უწოდეს, გამოა-
გდეს, სახლის ფანჯრები ჩაუმტვრიეს და ბოიკოტი გამოუ-
ცხადეს. „უმრავლესობა სტყუის! — ასეთი პიესის დედააზრი.
ვინ არის მეთი ქვეყანაზე, — კითხულობს იხსენი და ასეთ პა-
სუხს იძლევა: მეთი ნაწილი გაუნათლებელი, სულელი და
უქულოა, მაშასადამე გაუნათლებელი უმრავლესობა სტყუის
გახათლებულ უმცირესობასთან. ბოლოს იხსენს ასეთი დასკ-
ვნა გამოჰყავს: „ყველაზე ძლიერი კაცი ქვეყანაზე ის არის,
ვინც მარტო სდგას“.

ამ პარაღკსიდან და მთელ პიესიდანაც ცხადად სჩანს,
რომ იხსენი დაუძინებელი მტერია უმრავლესობის ტირანისა

და დემოკრატიისა, რომელსაც ჩრდილოეთის დიდებული მწე-
რალი, ვითარცა უკიდურესი ინდივიდუალისტი, ვატიანს აზ-
სცემს და არ ემორჩილება. იხსენის არისტოკრატიული რა-
დიკალიზმი სრულიად არ უარყოფს ხალხისადმი სიყუა-
რულს, მაგრამ არც კისერს იხრის წინაშე უმრავლესობისა,
რომელიც შეადგენს ხალხს. იხსენი თავიდან ბოლომდის არი-
სტოკრატია. ის ძირიან ფესვიანად უარყოფს თანამედროვე
საზოგადოებრივ ცხოვრებას, მის მორალს და ბრბოს ფილოსო-
ფიას და არ სწამს, რომ მასსაც კაცობრიობისთვის რისამე
გაკეთება შეესლოს და ისტორიაში შემოქმედის როლი შეა-
სრულოს. იხსენის ასეთი შეხედულება არც საკვირველია,
თუ გავისხენებთ, რომ თვითონ ის დაიბადა და აღიზარდა
ისეთ ქვეყანაში, სადაც ვაბატონებულისა წვრილი ბურჟუაზია.
იხსენი არ ეტრფის მასსაც, დემოკრატას და უმრავლესობის
ბატონობას, მაგრამ არც კაპიტალისტებს აყრის კარგ დღეს.
გაიხსენეთ თუნდ მემამულე მონსენი „ახალგაზდების კავ-
შირში“, კონსული, რუმელი და ვიგანდი „საზოგადო-
ების ბურჯებში“ და კამერსანტი ვენი „გარეულ იხვი“
და დანახავთ, რომ უმრავლესობის ბატონობის მტერი
სასტიკად სჯის უმცირესობას. იხსენს კარგად ესმის მნი-
შეაქვლობა თანამედროვე მსხვილ კაპიტალისტებისა, რომელიც
ისეთისავე მიუდგომლობით არიან დახატული, როგორც წვირილი
ბურჟუაზია, მაგრამ ზნე დაცემულ და ყაღბ არისტოკრატს
იხსენის კალამი მაინც რაღაც კეთილშობილურ ელფერს აძ-
ლევს, წვირილ ბურჟუაზიას კი მასხარად იგდებს და დასცინის.
იხსენის თვალში არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს ჩამომავ-
ლობით არისტოკრატს, რომელსაც ზეპირად აქვს დასწავ-
ლილი მამაპაბათა გენეალოგია. ის ყურადღებას აქცევს მხო-
ლოდ ზნეობრივ არისტოკრატობას, რომელიც მისთვის საზო-
მია ამა თუ იმ საქციელის დაფასების დროს. ცხადია, რომ
ზნეობრივ კეთილშობილობის საზომით ახტურვილ იხსენს არ
შეეძლო იმ ბრბოსა და წვირილ ბურჟუაზიის წინაშე ქედის
მოხრა, რომელსაც ამ კეთილშობილებასა და არისტოკრატ-
ტიზმისა არა აცია-ია.

... * * *
... აბა რა საფიქრებელია, რომ ადამიანი ჰეგელის და კრა-
უსეს თხზულებებს კეთხულობდეს და ის კი არ იცოდეს, თუ
ვის ეკუთვნის ეს თხზულება, ქალბატონ ჰეგელს, თუ ბატონ
ჰეგელს, ქალბატონ კრაუსეს თუ ბატონ კრაუსეს. ეს სიტყვები
ეკუთვნის იხსენს და შეეხება განთქმულ ფემინისტა და ქალთა
ემანსიპატორს ჯონ სტუარტ მილს, რომელიც სწერდა,
ჩემ თხზულებაში ჩემ მეუღლესაც დიდი წილი უდევსო, გა-
რეგულად იხსენი ქალების მოტრფილად არ იყო და მასხარად
იგდებდა ქალთა ემანსიპაციის კარიკატურულ ფორმებს და სა-
შუალებებს. ნამდვილად-კი იხსენი დიდი თაყვანისმცემელი იყო
ქალისა და არ... და ორი ჰომი უძღვნა მას. თქვენ,
დედაკაცები, საზოგადოების ბურჯები ხართ, — კონსულ ბერ-
ნიკის პირით ამბობს იხსენი და ამ ორიოდ სიტყვაში სავსე-
ბით გამოიხატა მისი აზრი ქალის შესახებ. იხსენის ქალების
გაღლერვია მრავალფეროვანია, მაგრამ ყოველგან და ყოვე-
ლთვის მისი ქალი ამალღებული არსებაა. ის ხშირად გვიხა-
ტავს ოფელიასავით უმანკოს, დეზდემონასავით ნაზს, ლედი
მაკეტისავით ბოროტ ქალს, მაგრამ ამავე დროს მის ნაწე-
რებში ცხადია მოსჩანს, რომ უკმები და შუბლშეკმუხენილი
იხსენი ერთნაირს ყურადღებითა და პატივისცემით ეპყრობა
ნორასაც, ბერნიკსაც, აღვინგსაც, გინა ეკლასსაც, გოლდა
ვანგელსაც, რიტა აღმერსსაც და ბორკმანსაც, იხსენს ხშირად

უყვარს უნერგიულ და მძლიერ ხასიათის ქალისა და სუსტ და უხასიათო მამაკაცის შედარება და სყოველთაოდ ცხადად სჩანს, რომ ის უფრო დემონიურ ქალს თანაუგრძნობს, ვიდრე მის უხასიათო მოწინააღმდეგე მამაკაცს.

მაგრამ ჩვენთვის უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს იბენის შეხედულებას ქალის სოციალურ მდგომარეობაზე და ოჯახზე. ამ საკითხს ძალიან დიდი ადგილი აქვს დათმობილი იბენის დრამებში, სადაც თანამედროვე შეხედულების მსხვერპლინი ჩივიან, ტირიან, იტანჯებიან და სამართალს ეძებენ. ასეთ დრამებში თავიდან ბოლომდე ერთი და იგივე აზრია გატარებული: თანამედროვე სიყვარული ისყიდება ფულით, რომელმაც სიყვარულს და მასთან ერთად შეუღლებსაც დაუყოვნებამდე უშინაობი მნიშვნელობა და ბუნებრიობა. ფულით ნაყიდა სიყვარულმა დაამახინჯა ქალისა და კაცის აღზრდა, პიროვნება და ძირი გამოუთხარა ზნეობას, რომელიც ერთადერთი საძირკველია სიყვარულისა. ეხლანდელი ქალი მხოლოდ სახეირო საქონელია, რომელსაც მყიდველის მოზიდვა შეუძლიან. ის აღარ არის მამაკაცის მეგობარი, მისი ზნეობრივი სიზინავე და ქირისა და ღონის მათხარებელი. იბენმა თანამედროვე სიყვარულის სიყალბე აშკარად გამოამხევეა „სიყვარულის კომედიაში“. მაგრამ ამ მხრით ყველაზე მეტად საყურადღებოა ინდივიდუალური დრამა „ნორა“, რომელმაც დაუნდობლად გადმოშალა თანამედროვე ქორწინების ქვეშარტი სარჩული და საფუძველი.

ახლოვებრა, მხიარული და ორი შვილის პატრონი ნორა ვექილის გელმერის ცოლია. მას უყვარს თავისი ქმარი, რომელიც თავის მხრით ანებივრებს ნორას და არაფერში ხელს არ უშლის. ერთხელ გელმერი ავად გახდა და ექიმებმა იტალიაში წასვლა ურჩიეს. საქმრო იყო ფული, რომელსაც ნორა მალე მოულოდბ: იმან ეს ფული ერთ კაცისგან იღეს და თავის უკვე გარდაცვალებულ მამის მაგივრად დააწერა ხელი ბარათზე. გელმერმა არაფერი არ იცის, რადგან ნორამ დააჯერა, რომ ეს ფული მამა ჩემმა დამიტოვაო. ნორა დღე და ღამე მუშაობს, კაპეიკს კაპეიკზე ადებს და იმედი აქვს როდისმე ვალი გადაიხადოს. მაგრამ ამას ვერ ახერხებს. ნორას არც სწუხს: მან ხომ სიყალბე არ ჩაიდინა! მას უნდობა მხოლოდ სიყვარულს ქმრის გადარჩენა. მოვალე ფულს ვაბოლოებს და სიყალბის გამოაშკარავებით იმუქრება, მაგრამ ნორას არც ეს აწუხებს, რადგან ის დარწმუნებულია, რომ კეთილშობილი გელმერი მიხვდება ნორას მიერ ჩადენილ სიყალბის ნამდვილ მიზეზს, დანაშაულს თვითონ იკისრებს და ციხეში ჩაჯდება. ნორას უხარიათ უკიდევ ასეთი დღის მოახლოვება, მაგრამ გელმერმა სასტიკად დაამსხვრია მისი იმედი. ვაჟო თუ არა გელმერმა ნორას საქციელი, ერთი საყალბეაო ასტება: მისი „პატიოსნება შეილახა, სახელი გაუტყდა და ნდობა დაეკარგა! გელმერი ჯავრობს ნორაზე, შეურაცყოფას აყენებს და მხოლოდ იმასდა უიქრობს, რომ როგორმე ჩაჩქმალოს ეს უსიამოვნო ამბავი. ამავდროს გელმერს მოსდის მევალის წერილი და ნორას მიერ ხელმოწერილი ყალბი ბარათი. გელმერი სიხარულით ცას მწევა, უკვე იცვლის ლაპარაკის კილოს, ნორას ურიგდება და იმასაც კი უცხადებს, რომ დანაშაული ვაპატივეო, მაგრამ გვიანლა: ნორას არც დანაშაულის პატიება უნდა და არც შერიგება. მან ერთი საათის განმავლობაში კარგად დინახა და გაიცნო გელმერის ეგოიზმი, უსულობა, უფულობა და ნორასაღმა ვითომდა სიყვარულის ნამდვილი მიზეზი. ნორას უკვე თვალემა ახილია და დარწმუნდა, რომ მათ სა-

ერთო ცხოვრებას ბოლო მოელო და მათი შეუღლება არ იყო ნამდვილი კავშირი ორ მოსიყვარულე თანამოსახლეს. მათ შორის უძირო უფსკრული გაითხარა. ნორასა და გელმერს არას დროს არ ჰქონიათ სულიერი კავშირი და მათ ერთმანეთისა აღარაფერი ესმით. ნორამ ვაივო ეს და ყველაფერი გულწრფელად უაპბო გელმერს. ნორა გელმერს თავს ანუბებს და საღამოსვე მიდის იმის სახლიდან. გელმერი ნორას მოაგონებს, რომ მის შვილები ჰყავს და, როგორც დედას, ნება არა აქვს მათ თავი ღაანებოს. ჩემის აზრით მე ისეთივე ადამიანი ვარ, როგორც შენ, ან ვეცდები ადამიანად გადავიქცე“ — უპასუხებს ნორა და მიდის.

იბენის აზრით, ნორას სრული უფლება ჰქონდა ქმრისთვისაც თავი დაენებებინა და შვილებისთვისაც. ნორას არ შეუძლიან ცოლობა, რადგან მისი კავშირი გელმერთან ყალბია; მას არ შეუძლიან დელობა, რადგან იგი სადღედო მომხადებული არ არის და ჯერ ადამიანად უნდა გადაიქცეს და მერე ხელმეორედ დაიწყოს დელობაც და ცოლობაც. თანამედროვე ზნეობისა და მორალის თვალთახევის ისრით ნორას ასეთი საქციელი ბოროტმოქმედებაა, მაგრამ ინდივიდუალისტი იბენი თანამედროვე მორალს არავითარ ყურადღებას არ აქცევს და მხოლოდ ინდივიდუალზე ზრუნავს და ფიქრობს.

სოციალურ დრამების გარდა იბენი განთქმულია თავის სიმვოლიურ პიესებითაც, რომლებშიაც საესებით გამოიხატა მისი ფილოსოფიური და სარწმუნოებრივი იდეები. ვისაც სურს იბენი ყოველ მხრივ გაიცნოს და საესებით გაითვალისწინოს მისი მოძღვრება, უეკველად უნდა გადაიკითხოს მისი ნახევრად სიმვოლიური და უკიდურეს პესივიზმით აღსავსე „გარეული იხვი“, რომელშიაც იბენი იქამდის მივიდა, რომ სიკრუს ბედნიერების აუცილებელ პირობად სთვლის; უნდა გაიცნოს მისი განთქმული ფილოსოფიურ — სარწმუნოებრივი დრამა „ბერნდი“ და „პიერ ვინდი“, რომლებშიაც მკითხველი თვალნათლივ დაინახავს უკიდურეს ინდივიდუალისტს იბენს თავის უკიდურეს ფილოსოფიურ მოძღვრებით, მეურთებლობით და ოლიმპისებურ სიდიადით; უნდა გაიცნოს მისი სიმვოლიური „ხუროთ მოძღვარი სოლნესი“, „პატარა ეიოლფი“, „სიყვარულის კომედია“, „ვედა ვაბლერი“, „როსმერსპოლიმი“, გადაიკითხოს მის შესახებ დაწერილი აუარებელი ლიტერატურა და მხოლოდ მას შემდეგ დაფასებს ჰენრიკს იბენს, რომელსაც კრიტიკოსები ჩრდილოეთის დევს და დრამის რევოლუციონერს უწოდებენ.

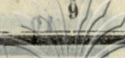
ჰენრიკ იბენი მოკვდა, მაგრამ მისი სახელი იმ დროდღის ესომება კაცობრიობას, სანამ მის ხსოვნაში იქნებიან შექსპირი, გოტე, სოფოკლი, ევრიპიდი და ესხილი.

მ. ად — და.

ვიჟაჲის კოშკი

მალღ კოშკე ცის მახლობლად ეიფელის მწვერვალზედა, როცა ყველა დამავიწყდა: ცოლი, შვილი, მამა, დედა, — ატანილი შიშისგან, მხოლოდ პარისს დავჰყურებდი, მაგრამ იმ დროს შე იქიდან ველარაფერს კი ვერ ვკრებდი.

სახლები ჩნდენ სოკოებად; — არშიებად ქუჩა ყველა



და ზედ ხალხი დადიოდა...
 ...როგორც ქინძველი...
 ...ქალაქი და ტურფა მხარე,
 ...ველერავენი გავარჩიე,—
 ...ვერც მტერი და ვერც მოყვარე!

და მაშინ ვსთქვი: ნუ თუ ისიც,
 ვინც ხან და ხან ხალხს შორდება
 და სულ მალა მალა მიდის,
 ორთა შუა გახირობება?

რა თქმა უნდა, რომ დაჰკარგავს
 ხალხზე ის სწორ მხედველობას
 და სიმაართლით ვერ გავარჩევს
 სიჯარგეს და საძაგლობას!

მუშათა კავშირები.

მუშათა კავშირებს რუსეთში ამჟამად განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიეცა. მართალია, მთარობა 17 ოქტომბრის მემდევაც კავშირების შესახებ თავის წინანდელ მოქმედებას ცრიშლის, მათ მტრულის თვალით უკუ ეებს და სხვა და სხვა ხელოვნურ დაბრკოლებით ცდილობს მათ თავისუფალ განვითარების შესლუდვას, მაგრამ ცხოვრების საჭიროება მთავრობის ბრძანებაზე უფრო ძლიერი გამოდგა, და მუშათა კავშირების რიცხვი და მნიშვნელობა თან და თან საშინელის სისწრაფით იზრდება.

მთავრობას მუშათა კავშირების თუ ემინია, ამ შიშს თავისი საფუძველი აქვს. სარევიოლუციო მოძრაობის დროს მთავრობა, ხალხთან შედარებით, სხვათა შორის, იმითი არის ძლიერი, რომ მის ძალებს მტკიცე ორგანიზაცია აქვთ და ხალხი კი თავის მხრივ დაქსაქსულად მოქმედობს. მუშათა კავშირების შექმნა ხალხში ორგანიზაციის გაძლიერების მომასწავებელია და რაკი ხალხი მთავრობის საწინააღმდეგო გრძობით არის გატაცებული, ეს ორგანიზაცია მთავრობის მტრის შესამჩნევად ძალას უმატებს.

სწორედ ამიტომ მთავრობა ერთის მხრივ თუ ყოველივე დაბრკოლებით წინ ედობება მუშათა კავშირებს, — რუსეთის სარევიოლუციო ძალები, მეორეს მხრივ, პირიქით ცდილობენ ხალხში მეტი ვაგრცელება მოუპოვონ ხსენებულ კავშირებს, რომ რუსეთის ყველა საოპოზიციო ძალას აქ მოუყარონ თავი და შეთანხმებულად მოქმედების გზა უჩვენონ.

ამ მხრივ მუშათა კავშირების შექმნა და გაძლიერება აუცილებელი საქმეა იმათთვის, ვინც ხალხის განმათავისუფლებელ ბრძოლაში პირდაპირ მონაწილეობს.

როგორი უნდა იყოს ეს კავშირები? საზღვარ გარეთის სხვა და სხვა სახელმწიფოში, სადაც მუშათა მოძრაობა არის გაძლიერებული, მუშათა კავშირებს უკვე თავიანთი ისტორია აქვთ და ამ კავშირების ორგანიზაცია შეიძლება პირდაპირ გადმოიღოს ადამიანმა რუსეთში, მხოლოდ სხვა და სხვა სახელმწიფოში ამ მუშათა კავშირებს განსხვავებული ხასიათი აქვს მიღებული და ამიტომ ადამიანმა, იქაურ ორგანიზაციების გადმოღების დროს, უნდა იცოდეს მათი გარჩევა. მუშათა კავშირების გაცნობა გვიჩვენებს, რომ საზოგადოდ ამ კავშირების სამი ტიპია შემუშავებული. ერთი ტიპის კავშირები უფრო ინგლისში არის ვაგრცელებული, მეორე ტიპის

გერმანიაში და მესამე — საფრანგეთ-იტალიაში. სამივე ტიპი დიდი განსხვავებაა, რომელიც ეხება არა მარტო კავშირების მიზანს, არამედ მათ შედგენილობას და ტაქტიკას.

ინგლისის მუშათა კავშირები, ტრედ-უნიონები, თავს არ იმტვრევენ შორეულ მიზნებით, სოციალისმის განხორციელებას თავის პრაქტიკულ მოქმედების მიზნად არ ისახვენ და მხოლოდ ცდილობენ მუშების შეკავშირებით მათი ეკონომიური მდგომარეობა გააუმჯობესონ. ამიტომ ინგლისის ტრედ-უნიონისტები ხშირად უკმაყოფილებასაც აცხადებენ იმ სოციალისტებზე, რომელთაც უნდათ ტრედ-უნიონისტთა უმეტესობისთვის სრულებით გაუგებარი რამეები მოახვიონ მუშათა კავშირებს, მუშები პრაქტიკულ მოქმედებაში შესაერთებლად თვორიულ აგიტაციით დალაღონ და მუშების ეკონომიურ მდგომარეობის შესახებ არ იზრუნონ, თუ მუშამ სოციალისმის სახელი არ დაიფიცა და მომავალ სოციალისტურ წყობილების გახსენებაზე ახლანდელ „ბურჟუაზიულ“ კლასებს წყველა და მუქარა არ შეუთავლა.

სამაგიეროდ, თავის პრაქტიკულ მოქმედებაში ინგლისის ტრედ-უნიონებს დიდი ცოდნა და გამოცდილება ეტყობათ. ეს კავშირები ურიგდებიან აჩრებულ წყობილებას და მიზნად ისახვენ ამ წყობილებაში მუშათა მდგომარეობა გააუმჯობესონ. ამიტომ მთელი მათი ძალა და ცოდნა მიმართულია მუშების ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ.

სულ სხვაა საფრანგეთ-იტალიის სინდიკატები, რომელთაც მათი წევრები მებრძოლ ორგანიზაციებად სთვლიან. სინდიკატები ცდილობენ სრულებით მოსპონ არსებული ეკონომიური და პოლიტიკური წესწყობილება, მოსპონ თვით ეკონომიურ დამოკიდებულების პრინციპი, ვაქრობა-წარმოების საქმე კერძო მესაკუთრეთა ხელიდან სინდიკატების ხელში გადაიტანონ, სახელმწიფო წესწყობილების მაგიერად სინდიკატების შეთანხმებული კავშირი დაამკვიდრონ.

ამ მიზნისაკენ არის მიმართული სინდიკატების მოქმედება და, ცხადია, რომ ასეთ დიად მიზნით გატაცებული კავშირი თავის პრაქტიკულ მოქმედებაში მუშების ახლანდელ მდგომარეობის გაუმჯობესებას ისეთსავე ყურადღებას ვერ მიაქცევს, როგორც ინგლისის ტრედ-უნიონები.

გერმანიის პროფესიონალურ კავშირებს, თავის მხრივ ორნაირი ხასიათი ეტყობა, — ერთის მხრივ ეს კავშირები სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის პროგრამა-მაქსიმიზმს იღებენ და ამით საფრანგეთ-იტალიის სინდიკატებს უახლოვდებიან, მეორეს მხრივ კი მათზე მეტ ყურადღებას აქცევენ მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ტრედ-უნიონების პოლიტიკას არ შორდებიან. თვით ბებელი აცხადებს, რომ „მუშათა კავშირები ცდილობენ არსებულ სახელმწიფო და საზოგადოებრივ წყობილებაში გააუმჯობესონ მუშათა მდგომარეობა“. ამასვე ამბობს კულემანიც, რომელიც აცხადებს, რომ გერმანიის პროფესიონალური კავშირები მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის იბრძვიან არსებულ წყობილებაში და ამ წყობილებას ამით ურიგდებიან.

ამ მნიშვნელობას აძლევს გერმანიაში მუშათა კავშირებს ელჟარდ ბერნშტეინიც, რომელიც ზოგიერთი „მართლმორწმუნის“ შემდგარი ან „მოლაღატე“ ჰგონია. სოციალ-დემოკრატიები ბერნშტეინთან პოლემიკაში აცხადებენ, რომ საბოლოო მიზანს, პროგრამა მაქსიმიზმს პრაქტიკულ რეფორმებზე მეტი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ ცხოვრების სინამდვილე, პროფესიონალურ კავშირების მოქმედება და თვით

ბებელის სიტყვა ნათლად სამტყიცებენ, რომ მართალი იყო აერნ მტრინი და რომ პარტიულ პოლიტიკის დროს აღმდანი ხშირად ისეთ რამებს აზრობს, რაც თვით მუშათა მოძრაობისთვის მავნებელია.

რაც ხსენებულ კავშირებს პრაქტიკულ მოქმედების მიხედვით განვსვავება, ამიტომ თვით ეს მოქმედება და ტაქტიკაც უნდა იყოს რითიმე განსვავებული. მართლაც, ინგლისის ტრედ-უნინონები არ ცდილობენ უთუოდ კანონდებლობის საშუალებით გაიტანონ თავისი სურვილი, კანონდებლობაში ისინი აზრდითაა ან თითქმის აზრდითარ მონაწილეობას არ იღებენ. ისინი თვითონ ურიგდებიან მებატრინებს, თვითონ ემბროებიან თავიანთ წევრებს და ექვის თვლითაც უყურებენ, თუ მთავრობამ რომელიმე რეფორმა თვითონ იკისრა და ჩაუყვა მონღლობა ისეთ საქმეებში, როგორიც არის, მაგალითად, მუშათა დახდევვა, მათი დახმარება ვაფიცვების დროს, მათ განათლებასზე ზრუნვა, მათ საქმეების შეთაღრობა, ტრედ-უნინონები კანონდებლობას მანის მიმართავენ ხოლმე, როდესაც თავის მალ-დამინთ და მწარმოებლებთან შეთანხმებით უკვე ფაქტურად შემოიღეს რომელიმე ცვლილება მუშათა ეკონომიურ ცხოვრებაში, — კანონდებლობა არსებულ ფაქტს მხოლოდ სცნობს და „აკანონებს“.

ტრედ-უნინონების შეთაღრები და თეორეტიკოსები აცხადებენ, რომ კანონდებლობა ვერასოდეს ვერ დახმარებებს ისეთისავე სისწოროთ გამხატოს მუშათა კლასის საქიროება, როგორც შეუძლია თვით მუშებისაგან შემდგარ პროფესიონალურ კავშირს, და რომ „ხვეიდან“ შემოდებელი მუშათა კანონდებლობა ხშირად მხოლოდ ქაღალდზედვე დაწერილი რჩება, — მუშათა კავშირებისაგან შემდგომი და შემოდებელი წესები კი ყოველთვის მტყიცე და მუშათა საქიროების სისწოროთ გაორმატველი არის.

საფრანგეთ-იტალიის სინდიკატები არამც თუ არ ერევიან კანონდებლობაში, პირიქით, ყოველივე კანონდებლობის და თვით სახელმწიფო წყობილებას უარს მყოფელები არიან. ეს სინდიკატები — სოციალურ კავშირები და სარეგულაციონო მოქმედებას ადგან: სოციალურ კავშირებში უნდათ რვა საათიან სამუშაო დღის შემოდება, ტერორის საშუალებით ვერძეიან ეკონომიურ მოწინააღმდეგეთ, — ემხადებიან სოციალურ რეგულაციონისათვის და ამბობენ, რომ ერთ დროს უნდა ხოსდეს საწარმოო იარაღების ექსპორტიცია; პოლიტიკურ რეგულაციონს, პოლიტიკურ უფლებების ხელში ჩაგდებას კი ეს სინდიკატები არც კი ცდილობენ და ვერც ეცდებიან, რადგანაც ათიციხიანურად უარაკოფენ სახელმწიფო წეს-წყობილებას.

ამ სინდიკატებს მიჰბაძა, სხვათა შორის, პეტრობურგის მუშათა დეპუტატების სამკომ დეკემბერში, როდესაც გამოცხადდა, „სარეგულაციონო კავშირებში“ შემოგვაქსო რვა საათიანი სამუშაო დღე, — ყოველი მუშა მხოლოდ 8 საათს იმუშავებს და 8 საათის შემდეგ საშეს დაგდებს და წავაო. რაც საფრანგეთის მუშების ვერ შემდეს, მისი მოხერხება ხონდომის პეტრობურგის მუშებმა, — ერთ ქალაქში მონდომეს რვა საათიან სამუშაო დღის შემოდება, როდესაც იგი მთელ დღეა მიწის ხელებზე ახსად ჯერ შემოდებულნი არ იყო. ეკონომიურად ჯერ განუვითარებელ რუსეთში მონდომეს შემოდება, როდესაც ეკონომიურად განვითარებულნი ეკონომიურ რეფორმების განხორციელებას ჯერ კიდევ ვერ ახერხებდა. მაგრამ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის გავლენით მუშათა დეპუტატები და

ინც ამ გზას დაადგენ, ალბად იმიტომ, რომ საფრანგეთის სინდიკატებს რვა საათიან სამუშაო დღის სარეგულაციონო კავშირით შემოდება 1 მაისიდან ჭკნდათ გადწვევითი და მუშაობის სოციალ-დემოკრატიები რალა ხალისის ქომავები იქმნებოდენ, თუ ამ საქმეში საფრანგეთის მუშებს არ დაასწრობდენ.

სინდიკატები თუ უარაკოფენ კანონდებლობას და ტრედ-უნინონები კანონდებლობას იშვიათად თუ მიმართავენ, გერმანიის პროფესიონალური კავშირები, პირიქით, განსაკუთრებით კანონდებლობის საშუალებით ცდილობენ მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებას. გერმანიის სოციალდემოკრატიები აცხადებენ, კანონდებლობა იმიტომ არისო საქირო, რომ მუშათა კავშირებს თავის ძალითონ თითქმის აზრდითარ მიდწვევა არ შეუძლიათ, რადგანაც მუშათა კავშირებთან საბრძოლველად მუშაობებლები ყოველთვის თაკინათ კავშირებს აწყობენ და მწარმოებელთა კავშირები კი, ბებელის სიტყვით, იმდენად უფრო ძლიერია მუშათა კავშირებზე, რამდენადც ცალკე მწარმოებელი ცალკე მუშაზე უფრო ძლიერი არის. პროფესიონალური კავშირები პოლიტიკურ გავლენის მოპოვებას უნდა ცდილობდენ, პროფესიონალური კავშირები მოხვედრილობას უნდა იღებდენ პოლიტიკურ აგრესიონში და არჩევებში, რომ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიასთან ერთად პარლამენტში ძლიერი პარტია შექმანს. ამიტომ პროფესიონალური კავშირების მოქმედებას პოლიტიკური ელფერი ადევს.

საბოლოო მიხედვის და პრაქტიკულ მოქმედების სხვა და სხვათა მოქმედება განსვავება კავშირების დამკრებულებაში სხვა და სხვა მართლად პარტიებთან ინგლისის ტრედ-უნინონები არც ერთ პოლიტიკურ პარტიას სამუდამოდ არ ემხრობიან და თავის მოქმედებაში ხან ერთ პარტიას უკავშირდებიან, ხან კიდევ მეორეს, იმის მიხედვით, თუ რომელი პარტია მათთვის უფრო სასარგებლო გზას ადგია. ამიტომ 1850-იან წლებში ტრედ-უნინონები ლიბერალებთან იყვნენ, 1870—74 წწ. — კონსერვატორებთან, 1884—85 წწ. ისევ ლიბერალებთან.

საფრანგეთის სინდიკატები კი — ყველა პოლიტიკურ პარტიის ემტრებიან, — იმის სახელმწიფო წეს-წყობილების მტრები, პოლიტიკურ პარტიებაც ეწინააღმდეგებიან. პარლამენტში მონაწილეობის მიღება მოწინააღმდეგე კლასთან კომპრომისებს, შეთანხმებას ნიშნავს და ამით რუსის მუშა-კლასს და საბოლოო მიხნას ავიწყებინებსო, სარეგულაციონო მიხნით გაცატებული სინდიკატები თავის გზას უნდა ადგან და უნდა ჩამოაორდენ „პოლიტიკალებსო“.

სამაგიეროდ გერმანიის სოციალდემოკრატიული პროფესიონალური კავშირები მოიხზობენ მჭიდრო კავშირს პარტიასთან და მასთან შეთანხმებულად მოქმედებას ურჩევენ. მუშა ხალხს პროფესიონალური კავშირები იქ პარტიის სასარგებლოდ აგრესიონს ეწყვიან და პარტიაც, სამაგიეროდ, ამ კავშირების დაცვას ცდილობს. ამხიარად, გერმანიის მუშათა კავშირები პარტიის ხელში იარაღა პარტიას გასაძლიერებლად და კავშირების მთელი მალდონაც იქ უფრო პოლიტიკურ ბრძოლისკენ და არა მუშების ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯობესებასკენ არის მიმართული. ამიტომ თეორეტიკონი მენდევაკირდეთ სხლა, თუ რა ელემენტებისაგან შესდგება მუშათა კავშირები ხსენებულ ქვეყნებში. ცხადია, რომ ინგლისში, სადაც ეს კავშირები მხოლოდ საქუთარ ძალიან

იმედით არიან, სადაც ისინი არც კანონდებლობისა და არც პარტიის მფარველობისაგან საკუთარ მდგომარეობის გაუმჯობესებას არ მოელონ, კავშირი მონაწილეთა რაოდენობას დიდი მნიშვნელობა ეძლევა. ინგლისის ტრედ-უნიონები ცდილობენ, რომ ყველა მუშა ითვლებოდეს ათა წევრად ან მათთან კავშირს არ სწყვეტდეს. ამიტომ რომელიმე ტრედ-უნიონის სადმე მებატრეთს საშუალო პირობების შესახებ თუ მოურჩება, ეს მორიგება სავალდებულოა იმ მუშებისათვისაც, რომელნიც ტრედ უნიონში წევრებად არ ითვლებიან. ამასთან ტრედ-უნიონის წევრები ყოველთვის ცდილობენ მხოლოდ იმ ქაზინებსა და საეკონომიკო სისტემებს, სადაც დახარჩენი მუშებიც ტრედ-უნიონის წევრებად არიან. ამის შედეგი ის არის, რომ ტრედ-უნიონის წევრობა თითქმის აუტომატურად იღება ინგლისის ყველა მუშებისათვის.

სულ სხვახარისხად არის საქმე საფრანგეთის სინდიკატებში. იქ სინდიკატების წევრებად ყველა მუშის მიღება არა შესაძლებელია მთლიანად. იქ მუშებში შეიღებოდა „სოციალისტური უმცირესობა“, პროლეტარიატის „ნებრძოლი წინა რაზმი“. ეს წინა რაზმი თავის მოქმედებაში ყველა მუშების საერთო დისციპლინით და გადაწყვეტილებით მუშაობდა ვერ დაიშლება. პირაქით, ამ წინარაზმს თავის მავალით უნდა გაიტაცოს ხოლომე მუშათა უმეტესობა. იგი უკვე მისი ძალიან — იგი სინდიკატების მთავარი ძალა. მის ხელძღვანელების ქვეშ მოქმედობს მუშათა კლასი. ყველა მუშის სინდიკატების წევრებად გახდომა სინდიკატებში ინციტების ელემენტს მოსაბრძოლ და ებრძოლ რაზმის აღვივებს შეკავშირებულს, მაგრამ უმოქმედო მუშაკლასს დასაყვიფდა. გერმანიაში კი პროფესიონალური კავშირებში უმეტეს ნაწილად ისინი შედიან, ვისც პარტიაში წევრად ითვლება. იგივე მუშები ერთის მხრივ ალიბიტურად შეკავშირებული არიან პარტიაში და მეორეს მხრივ კი შეკავშირებული პროფესიონალურად მუშათა კავშირში. ამიტომ პროლეტარიატი იქ უფრო ძლიერად შეკრულ-მედუდებულია. ამასთან ერთად პროფესიონალური კავშირები მათა პარტიის წევრებსაც იღებენ; მაგრამ მათს მიღებას პროფესიონალური კავშირები თავსად აქვს მათი „გამოყვანილობა“, „ჩაგდება“, სოციალ-დემოკრატიად გახდომა; ამასობადა პროფესიონალური კავშირები შეუვსებელი მუშა უმცირესობა პარტიაში მესასვლელად.

რა დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეს პროლეტარიატის პროფესიონალური ორგანიზაციას მის კლასიურ პლიტიკურ ორგანიზაციასთან? ინგლისში მუშათა კავშირები სოციალ-დემოკრატიული არიან. ამას თვით ბებელიც მოიხსენიებს, რომელიც ამ კითხვაში არ ეთანხება გერმანელ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის სხვა ყველაფერს, — პროფესიონალურმა კავშირებმა პარტიული პლიტიკა და საოპერაციონალი კითხვები უნდა ჩამოიშალოს, — სამაგიერონ უნდა შეტყვევდეს დაადგენ მუშათა ინტელიგენციის დაცვას, კლასიურ ბოლოს. საინსოდა მუშათა კავშირებმა უნდა აღუვიოს გვერდი ყველაფერს, რაც მათთან ერთი ამოღება მუშა ხალხს, და მთავარი უნდა იყოს უნდა ითქვინოს იმას, რაც მათ კავშირებს და აერთებს, უნდა აღდგება უნდა მიიქცონ ეკონომიურ და სოციალურ მდგომარეობის გაუმჯობესებას. საქართველოში, ამოღებელი, პარტიული აქციების მისაბრძოლა. მუშათა კავშირები პარტიაზე დამოკიდებული და ერთ რომელიმე პარტიასთან შეკავშირებული არ უნდა იყოს. საქართველოში პარტიის გარეშე ყოველი პროფესიონალური კავშირები და მათი სრული დამოკიდებულებაა.

საფრანგეთის სინდიკატები ამასაც არ სჯერდებიან. ისინი პროლეტარიატის პლიტიკურ პარტიის ჩამოშორებას რადიკალიზაციას, — არა, მათ უნდათ სრული-ბით მოსაზრეს პარტია და მისი აღდგომა დიქტატორის სოციალისტური პარტიების მათის აზრით, ერთის მხრივ უარყოფენ თანამედროვე სახელმწიფოს და მეორე მხრივ კი ამავე სახელმწიფოში აქტივ მონაწილეობას იღებენ და ასე აპირებენ მის გარდაქმნას, — ეს კი უაზრობა არის, რადგანაც არ შეუძლია დიდ ყუთის აღვივლადან დახრევა იმას, ვისც ამ ყუთში ჩამოჯდარი. ბუჩუხაიულ წყობილების შექმნაში კი არ არის საჭირო, საჭიროა მისი მოხარება, საჭიროა მასში ამალი ორგანიზაციის შექმნა, რომელიც მომავალ წყობილებად გადაიქცევა. ამიტომ არსებულ სახელმწიფო დაწესებულებათა მესწორობის მაგიერად ყველაფერი სახელმწიფოს მიღიდან გამოკეცა-ლომ თან და მათ ყველანაირად უფლება და იგი მუშათა კავშირებს გადაეცეთ. ამიტომაც პროლეტარიატში მუშათა წარმომადგენელი თუ არიან, სინდიკატების ხომანებათა აღმასრულებელი უნდა იყვნენ.

გერმანიაში, პირაქით, მუშათა პროფესიონალური კავშირები მთავარბრძოლი კი არაა, პირაქით, პარტიაში არაა. ამავე სოციალისტების, პარტიის ძეგაუფრთხი, მართალიმ, ძალიან უაზრობადაც ცდილობენ, არ აღიარონ საყვარელი დამოკიდებულება, მაგრამ ისინი, ვინც პარტიის პრაქტიკულ მოქმედებას ხელმძღვანელობენ, ყოველთვის თავის გავლენას უმოკრინებენ მუშათა კავშირებს. ისინი აღიარებენ, რომ „მუშათა კლასის მტერია ის აღმასანი, რომელიც ცდილობს მუშათა კავშირებს განთავისუფლებას პარტიის ავტორიტეტიდან,“ მუშათა ტერიტორია ვინც რავე არა სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციას შექმნის ამ გააძლიერებს.

ამავე გზას დაადგა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტია პეტერბურგში, როდესაც უკანასკნელ გაფიცვის დროს ცდილობდა იქაურ მუშათა დემოკრატიის მსახიკო სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის დაწესებულებად გამოეცხადებინა, ასევე იცევა ეს პარტია ყველგან, სადაც მუშებს მხოლოდ იმ პირობით უწევს ქმნაგებას, თუ იანინ სოციალ-დემოკრატიულ წესზე დაფიცეს და სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის თეორიულ კითხვებში და პარტიულ პროგნოზის ყველა მუხლში უყოფიერად ყმად გახადეს.

დახედოთ ცნობა, თუ რა თვლით უკუთვინ სხვა და სხვა ქვეყანაში ინტელიგენციის მუშათა კავშირების საქმეში გაიქცას.

ინგლისის ტრედ-უნიონები, როგორც ნეიტრალური კავშირები, ცდილობენ მხოლოდ ნამდვილი მუშები იყოლიონ წევრებ და მათ გარდა იღებენ იმასაც, ვინც მუშად იყო და კლასიურ საშუალო ბოლოში დაჰკარგა, ან ვინც მუშათა მოძრაობის ხელმძღვანელობას კისრულობს.

საფრანგეთის სინდიკატები არა მუშა-ინტელიგენტების განდევნას მიიზიად არის ციანადც იხსნავენ და მეორეობაში თუ კოეფიხენ მხოლოდ აგისტებს „ინტელიგენციას“, რომელსაც მუშათა-ბოლოს ემთხის. ინტელიგენცია და ხალხის მოძრაობაში პლიტიკოსობის და დემოკრატიის მსუოველნი მათ ერთი და იგივე ზგახიან და „ნამდვილ პროლეტარულ“ კავშირების შედგენა სასურველად მიიხიანთ. მაგრამ ეს „ინტელიგენციის“ დევნა ინტელიგენციას არა სარბს, თვით მუშები იხდება თავისი საკუთარი ინტელიგენცია, რომელიც დასაჩინს მუშებსე გონივრულად უფრო მალდა სდგას, და ხელმძღვანელობას უწევს მათ.

გერმანიის პროფესიონალური კავშირები ამ საქმეშიაც განსაკუთრებულად მოქმედობენ. მართალია, ისინი კავშირების წინააღმდეგ არიან ამხედრებული, მაგრამ საზოგადოლო პარტიის ინტელიგენციას დიდი ადგილი და გავლენა აქვს მინიჭებული მუშათა კავშირებში და ეს გავლენა მით უფრო დიდია, რომ კავშირების მეთაურებად ხშირად თვით პარტიის მეთაურები არიან.

ჩვენ მოკლედ განვიხილოთ და ერთმანეთს შევადაროთ მუშათა კავშირების სამი უმთავრესი სახე, რომელიც ევროპის სხვა და სხვა ქვეყანაში გავრცელებულია. ჩვენ დავინახეთ, რომ უფრო მტკიცე პროფესიონალური მუშათა კავშირები ინგლისში არის, რომ იქ ტრადიციონები ნამდვილ ქომიგობას და ხელმძღვანელობას უწევენ მუშათა ეკონომიურ ცხოვრების გაუმჯობესებას და პოლიტიკაში ნეიტრალურ ნიჟღაზე დგანან, რადგანაც, მათის აზრით, ეკონომიურ ცხოვრების გაუმჯობესება და კლასთა ბრძოლა არ უნდა იყოს დამოკიდებული ადამიანის პოლიტიკურ რწმენაზე, რომელიც ყოველ ადამიანის კერძო საქმეა.

და თან და თან ასეთსავე ნეიტრალიზაციას იწვევენ პროფესიონალური კავშირები გერმანიაშიც; იქაც ცდილობენ პოლიტიკა დაშორონ ეკონომიურ ბრძოლას და პროფესიონალური კავშირები ნამდვილ მუშათა კავშირებად გახადონ.

ამიტომ როცა რუსეთში ზოგიერთი ცდილობენ მუშათა კავშირებს სოციალ-დემოკრატიული ხასიათი მიესცენ და სოციალ-დემოკრატიული პოლიტიკური პროგრამა მიადებინან, ისინი იმ გზას ადგებიან, რომელსაც თან და თან სცილდება თვით გერმანიის მუშათა პარტია, რადგანაც იქ დარწმუნდნენ, რომ ეს გზა ადამიანის პირად რწმენის თავისუფლებას სპობს და ამიტომ დასაგმობი და მასთან ერთად პარტიის და მუშათა მოძრაობის დამასუსტებელი და დამქაქაველია.

ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია

საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებები

მონაზონობის ძირითად მუხების — სეგლახაკის აღთქმის — დარღვევა და სამონასტრო მამულების შეძენის სურვილი დიდი გავლენა იქონია ბერების ზნეობრივ მისწრაფების მიმართულებაზე.

არც ერთი ქრისტიანი მაშინ ისე არ შესწირავდა რამეს მონასტერს, რომ განსაზღვრული და სავალდებულო პირობა არ დაედო, რასაკვირველია, სამუდამო სულის მოხსენებისა და აღაპის თაობაზე.

ამგვარად შეწირულობა უსასყიდლო არ იყო და ქველმოქმედების ნიშანწყალი ოდნავ-ღა ემჩნეოდა; როცა რომელიმე აზნაური ან ხელისუფალი მონასტერს მამულს ან ფულს მიარამევედა ხოლმე, ის იმაზე კი არა ფიქრობდა, რომ ქონებრივად ეხმარებოდა ბერებს, არამედ მარტო იმაზე, რომ წმინდა მამები, რომელნიც უფლის წინაშე კანდიერ იყვნენ, მის სულს სიკვდილის შემდეგ ღვთაებას შეაფურცებდნენ. კაცი რომ ჩაუკვირდეს, ამისთანა შემთხვევებში შეწირულება კი არ იყო, არამედ სამუდამო სასყიდელი სამუდამო აღაპის გაჩენის გულისათვის. ერთის სიტყვით, ნამდვილი აღებ-მიცემობა იყო ასე უყურებდნენ თითონ შემწირველებიც; აი, მაგალითად, რას

უხებებოდა დიდებული აზნაური დაუბაჩული გრიგოლ ხანძთელს: „ჩუქეთანს არს ხორციაჲ კეთილი და თქუენი ჩუქეთი ლაქრი კეთილი; და ესენ შეკსაყეთ ურთაჲთას: თქუენ ზნეობრივად ვუკუენით წმინდათ ღოგვათ თქუენთ ცხარეასს ამა და შემდეგამად სიკვდილის და ძუღლის ჩუენნა დიას ვუენით დასხმად წმინდათ თანს ძუღლთ თქუენთ... და ჩუენ აღეთქუათ ცხარეასს ჩუენს და ცხარეასს შეიღათ ჩუენთს“ (ibid. id.)

დაუკვირდეთ დაუბაჩულის აზრს: მას ხორციელი დიდება აქვს. შეძლებული და მთავრის წინაშე დამახსოვრებული კაცია, გრიგოლ ხანძთელს კი არა ახადია არა, ხორციელ დიდებას მოკლებულია, იგი სწორედ ამ ხორციელ ან ქვეყნის დიდებას გამოექვა, სამაგიეროდ იგი სულიერ კეთილთ არის აღსავსე; დაუბაჩული კი სწორედ ამ სულიერ კეთილს არის დანატრებული, უნდა, რომ როგორმე შეიძინოს. რასაკვირველია, თუ ადამიანს სურს სულიერი კეთილი დაიუნჯოს, ამისათვის მან პირადად უნდა იღვაწოს, ზნეობრივად სრული გახდეს და სულიერი სათნოება დაიმკვიდროს. ამას ქადაგებდა იესო (მოვიგონოთ იგავი მდიდარ ფარისეელის შესახებ), ამას ქადაგებდნენ მისი მოციქულები და სახარება. ოღონდაც სხვანაირ ზნეობრივ შეხედულობის შეწყნარება შეუძლებელია! ზემოთკენილი დაუბაჩულის სიტყვები გვიჩვენებენ, რომ იგი სულ სხვა მოძღვრების მიმდევარი იყო: მას საქიროდ არ მიაჩნდა პირადი ზნეობრივი მოღვაწეობა და წარმატება, ან იქნებ, რა კი მას ეგონა, რომ სრულ სულიერ კეთილის დაუნჯება მონაზონობის საშუალებით შეიძლებოდა, დატანჯული გრძობდა, რომ იგი სულიერ კეთილს ვერას დროს ვერ ეღირსებოდა; მაგრამ სულიერ კეთილის შექენა სხვა საშუალებათა შეიძლებოდა. ეს საშუალება აღებ-მიცემობა იყო, გაცელო ანუ, როგორც დაუბაჩული ბრძანებს, შეზავება; გრიგოლ ხანძთელი თავის წმინდა ლოცვების მოწაწოდ ჰყოფს, მოახსენიებს, მის სიკვდილის შემდეგ ნებას მისცემს, რომ დაუბაჩულისა და გრიგოლის ძეგლები ერთად დაემარხნათ. დაუბაჩული დარწმუნებული იყო, რომ ასეთ საშუალებით იგი სიქიოს ცოდვათა განკითხვისაგან თავს დაიხსნედა, სრულს სულიერს კეთილს დაიმკვიდრებდა. ასეთ სამახსოვრისა და ხსენისათვის დაუბაჩული თავისა და თავის მეგობრების საცხოვრებლის, ქონების მონასტრისათვის შეწირვის ჰპირდებოდა; ამ გვარად გრიგოლი და მისი მონასტერი ხორციელ კეთილს დაიმკვიდრებდნენ, ამას დაუბაჩული შეზავებას ეძახის და ჩვევს შეზავებას ეთაჲ დავარქვათ. ცხადია, რომ ეს შეზავების ეთაჲ ნამდვილი აღებ-მიცემობაა, ვაჭრობა. როგორ გავრცელდა და დაიმკვიდრდა ეს ზნეობრივი მიმართულება, ვის უფრო მეტი ბრალი აქვს მის გავრცელებაში, მონაზონებს, თუ საერო პირთ, ამის თქმა ჯერჯერობით არ შეიძლება; ეს კი მხოლოდ, — ორივე მხარე (ibid. და კე) ამ შეზავების ეთიკისა კმაყოფილი იყო: მონასტერს ზურბებელ შემოწირულებას უქადა იგი, ხოლო ერის კაცებს სულიერ კეთილისა და ცხონების ახალ გზას უჩვენებდა. მერე რა ადვილი და მშვიდობიანი გზა იყო იგი: არც თავის შეწუხება, არც პირად ცხოვრების წესის ცვლილება იყო საქირო, მხოლოდ ხორციელი კეთილი, ქონება და სიმდიდრე კმაროდა!..

რა თქმა უნდა; შეზავების ეთიკის ქრისტეს ზნეობრივ მოძღვრებასთან არაფერი აქვს საერთო, სახარების ზემოაღნიშნული იგავი ცხადად გვიჩვენებს ამას, პავლე მოციქულს უფრო მკაფიოდა აქვს გამოთქმული ის აზრი, რომ შეწირულებასა და ქველმოქმედებას თავისთავად არავითარი მნიშვნელობა

ნელობა არა აქვს, თუ რომ აღამიანს პირადად ზნეობრივი წარმატება არა სურს და მისკენ არ მიისწრაფვის: „შედათ ვაჭარა მთა უკველი მან კეთა ჩუმა (გლახათა) და მავკსნეკ ხარტნი ჩუმი დასწუქადა და სიყარუა ანს მაქონდე, არადავე სარგებელ ანს ჩემდე“ (ა კორინთელთა XIII, 5). დიან კაცი რომ ენმარბოდეს თავის უძლოურ მოყვას ან მონასტერს, ის კი არ უნდა ჰქონდეს ფიქრად, ასე, უეჭველია, სულიერ კეთილს დავისხახურებ და ვცხონდები, არამედ მარტო ოდენ ღრმა სიბრალოლი და სიყვარული, გულწფელი სურვილი, რომ გლახანისათვის ეშველნა: იმ ტომ რომ, პავლე მოციქულის უკვლავ სიტყვებისა არ იყოს, „სიყვარული სულ-გამელ ანს და ტიბილ, სიყვარულს ანს ჰშურს, სიყუ რულა ანს შადლონი, ანს განჯანის, არც სარტხენელ იქმის, ანს კიკაენ თავისსს, ანს განდისსს... უოგელს თავს იღუნ, უოგელი ვრწმან, უოგელს ესავნ, უოგელს მოითმენ“ (ibid XIII, 4, 5, 7).

მაგრამ სახარების მალალი მოძღვრება მალე შეირცა. როცა ქრისტიანობა მალალ წოდებთა წვერებშიც მიიღეს, მაშინ უნებლიედ დაიბადა საკითხი, თუ როგორ ცხონდებოდენ მდიდრები. ყველამ კარგად იცოდა იესოს სიტყვა, თუ რა მნელია, თითქმის შეუძლებელია, რომ მდიდარი სამოთხეში შევიდეს, თუ კი იგი თავის ქონებას გლახანებს არ დაუოგებს და ქრისტეს არ შეუღებება. რასაკვირველია, თუ მდიდრები ცხონების იმედი უნდა გადაეწყვიტნათ, მაშინ მათთვის არავითარი მნიშვნელობა არ ექნებოდა ახალი სარწმუნოების მიღებას. ეს რომ თავიდან აეცილებინათ, საეკლესიო მწერლები გულმოდარედ შეუღდენ იმ ვარემოების გამოკვევას, თუ როდის ან როგორ შეიძლება, რომ მდიდარი ცხონდეს. პირველად ასეთი მოსაზრება კლიმენტი ალექსანდრიელმა გამოთქვა; ის ამტკიცებდა, რომ სიმდიდრე მხოლოდ ორღანოა; თუ მას სამართლიანად მოვიხმართ, მაშინ იგი სამართლიანობას ემსახურება, ხოლო თუ მინმე უსამართლოდ მოიხმარს, მაშინ იგი უსამართლობის მსახურად აღმოჩნდება“ (Tis e socrum pilosius 14, 5-10). ამის დავაზად ყოველი მდიდარი, რომელიც თავის სიმდიდრეს გლახანებსა და ქველმოქმედებს მოახმარს, ცხონდებაო. ამის მიხედვით საეკლესიო მწერლები მუდამ ჭრჩევიდნენ ხოლომე მდიდრებს, რომ თავიანთი ქონება გულუხვად დაერიგებინათ საქველმოქმედო საქმეებისათვის, იმიტომ რომ ისეთი მოწყალება ცოდვებისაგან იხსნის აღამიანს (პოლიკარპეს ეპისტოლე ფილადელფელთა მიმართ, X, 2). ჰერმესის „მოძღვარში“ თითქმის დაფანჩულის „შეზავების“ ეთიკის მსგავსი მოძღვრება მოყვანილი: მაგრამ პირველ საუკუნეებში მაინც კარგად გრძობდნენ, რომ ქველმოქმედება წრფელის გულიდან უნდა მომდინარეობდეს, რომ ეკლესიისათვის შემოწირულებანი კი არ იყო საჭირო, არამედ მარტო ქრისტიანთა სულიერი სიკეთე. იოანე ოქროპირს ხშირად უთქვამს მდიდრებისათვის, რომ ეკლესიას არც ოქრო, არც ძვირფასი თევლები არ უნდა, მხოლოდ თქვენი ცხონება სურსო“ (Homil 50 in Matth).

მაგრამ ცხოვრებამ მაინც თავისი ვაიბანა და „შეზავების“ მოძღვრებამ ფეხი მოიკიდა. ასე მოხდა ყველგან საშუალო საუკუნეებში, ასე იყო ჩვენიაც, როგორც ზემოდ იყო მოხსენებული. ეს მოძღვრება ქველ-ჩბილში უჯდებოდა ქართველ ხალხს იმიტომ, რომ იგი საერო უფლებრივ აზროვნობისათვის უფრო მისაწვდომი და გასაგები იყო, ვიდრე სახარების მალალი მცნება. თანდათან „შეზავების“ ეთიკა იმდენად განმტკიცდა, რომ მხოლოდ პირადი სარგებლობის მოლოდინით და სწირავდენ ხოლომე მონასტერს ქონებას. შევი-

რუგება ცოდვებს ასაქმის, სსსკედისაგან ასნიდა და, თუ ვინმე იმ შეწირულ მამულს მონასტერს წარმოუვდა ან მათგან დაეკრებოდა, უნდა უთქვამოდა ზეტეერ მამის წინაშე შეწირულის ცოდვების მასუხის შეტეფი. აი, მაგალითად, რას ამბობს თავის შეწირულობის წიგნებში და სიგელში მეფე ბაგრატ IV: „ოვ თოვინმე ვამოჩნდეთ... და რასაცა ეამსა: ანუ რისაცა მიზეთისა მოღებისა, გინა თუ იგი ადგილი შეუცვალთ მას წდასა დიერასა: ანუ თუ ესე წესნი, განგებულნი ჩუენნი შეუშლონო... ცოდვამიტა და პრდათა ჩემთა გრდამსდელსი ხანთ წინაშე დათის“ (შიომლ. ისტ. საბ. 4, 1058 წ.). თავის მეორე სიგელში იგივე მეფე ამბობს: „უკუთუ ვინმე რასაცა ეამსა რიცა გური კაცი, დიდი გინა მცირე, ადგეს და ამას ნაქარას ჩნსა აქცევდეს, ვამცაურისხდების მამაი ძე და სული წდა... და ჩემთა პრადნი მისჯის იძიენ დმურმას“ (ibid. 9). ასეთსავე სიტყვებს მკითხველი თითქმის ყველა ძველ სიგელებში შევადგებო.

ამ ამგვარმა ზნეობრივმა მიმართულებამ დაპბადა საინტერესო უფლებრივი რწმენა: რაი მამულს სწინაგდენ მონასტერს ან, რაჯარც სიგელებში გქვარ ხელში, იმ წმინდანს, რომლის სახელთაზედაც შეწირული იყო მონასტერი, შეწირულები და მონასრები იმ მამულს წმინდანის საკუთრებად სთავიდან, — იგი იყო მამულის მატრანა. და თუ ვინმე განრთუებოდა და წმინდანის უფლებების შელახვას განიზრახავდა და იმ მამულს მათავისებად, რომელიც ცოდვათა მირტეების მეუხებისა და სიჭიქის განკითხვის დღის წმინსარლებების გულისათვის შესწირეს მას, მაშინ თათა იგი შეუარტხედილი წმინდანი იძიებდა შურს და გადახდდა მკაცრს თავსჯეს მამრტებულს. აი, მაგალითად, რას ამბობს მეფე დავით აღმაშენებელი: თუ ჩემი, შენდამი შემოწირული მამული მიითვისოს და დადებული წესი დაარღვიოს ვინმემ, „შენ, უოგელ წმინდა ღვთის მოშაქლო, განიოფანს მისს, ხარტყანს, განყავ იგი ნაწადასგან ცხონებულთსა და შუდა იძიე, ვითარცა შემოსარსა შესს, ნესტარს ზედს, ხელელ შენ წმინდათ დმურთ შემოსილო მამა შიო, ოდეს დასჯდეს ქრისტე დმურთი განსჯად უოგელთა ტამთა და სქემთა, წარმოუდგე და განსჯათ და, კითარცა შემაწესებულს შესს ზედს, გვრთ შური იძიე პირათა ღვთისათა“ (შიომლ. ისტ. საბ. 1123 წ. გვ. 19). ამ ნაწყვეტში ყურადღების ღირსია მხაგულისხმიერო სიტყვები „ვითარცა შემაწესებულს“ შენსა ზედს, ეგრეთ შური იძიეო. თათა განიზრახვად ეს სურსდამა შეციურ განკითხვის დეკ ამ ჩვეულებრივ ქვერნიერ სამსჯავროსაგან, რომელიც მაშინ საქართველოში არსებობდა? იგივე შურისძიება, იგივე მრადმდეულება, რომელიც შემაწესებულ მრადმდეულის დასჯას თხოვლობს, იგივე მამულის მრტაცება და ჩვეულებრივ დაჯიდაზნა, ოლონდაც, რომ არათრით არ განიჩრებოდა. რა დაშორებული იყო იმავე დროს ეს განკითხვის დეკ იმ სურათზე, რომელიც იესომ თავის მოწაფეებს დაუხატა! სადაა იქ საკუთრებაზე ლაპარაკი, მამულის მომრტაცებელზე და შურის ძიებაზე, ან კი მოხსენებულია იქ შურის მძიბებელი, შეწესებულნი წმინდანი? ერთი სიტყვითაც არ არის იქ მძიბოლოთუც სანტეხულსნი მამოცა... ამა. ამ სურათს არათრით აქვს იესოს მოძღვრებისთან სავითარ; ეს სურათი ზეციურ განკითხვის დღეს კი არ გვიხატავს, არამედ ქვეყნიურ, დღიურ ვარამსა და შურისა და სისხლის ძიებაზე დამყარებულ სამართლობს, ამ ნაირად მაშინდელი სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი წარმოდგენა ზეციურ სიმალლისაგან და სისპეტაკისაგან ქვე ჩამოეშვა და მიწაზე დაეცა. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რაი სარწმუნოებრივ საქმეებს ეკონომიური და კერძო უფლებრივი ინტერე-

სიბი გაურის. რაც უფრო მეტად განმტკიცდებოდა ასეთ ინტერესებზე ზრუნვა, მით უფრო მეტად უნდა დაკრძალულიყო ის მაღალი წარმოდგენა ხეცოერ თათებზე, განუსაზღვრელ სიყვარულსა და უშრეტელ გულმტკიცეულობაზე დაგრძობილ და უძლიერ კაცობრიობისადმი დამყარებული, რომელიც იესამ თავის თანამედროვეებს ჩაუგონა.

რასაკვირველია, ახლა ცოდვებისაგან თავის დაღწევა აღვილი იყო. ამისათვის საჭირო იყო მხოლოდ კაცს დიდი ქონება ჰქონოდა და რომელიმე მონასტრისათვის ბევრი ქონება მამულად ან ფულად შეეწირა. ავი ამიტომაც მოაწყდა მონასტრებს დიდხალი შემოწირულობა: რა არა ჰქონდათ მათ მამულები, სახანაი და სამოგარი აღვილები, წვრილფეხი და სხვილფეხი საქონელი, ყმები, საკუთარი ვაჭრები, სახლები და ქულობაქები. ამას გარდა ამ ქონების უმეტესა ნაწილი სხვილმწიფო და სხვა მრავალ გადასახადებისაგან და ბევარი ისაგან განთავისუფლებული იყო. საკმარისია კაცმა თითოეულ მონასტრის შეუვალობის წიგნები გადაკითხოს, რომ დარწმუნდეს, თუ რა თავისუფლად და უკრძალოდ ცხოვრობდნენ ბერები.

მას შემდეგ, რაც მონასტრებმა ქონების შეგროვებასა და დაუნჯებას ხელი მიჰკვეს, მონაზნები, რასაკვირველია, ცდილობდნენ, რომ მათს საგანგებო შეძლებულ და სახელგანთავსებელ შემოწირულობებს, თავის მხრივ შეძლებულნი უკვე ცხოვრებით დამშვრალნი და გულისუყვებულნი ისიამოვნებოდნენ შეფარებდნენ თავს მონასტრებში და მთელი თავიანთი ქონებას სავანეს შესწირავდნენ, თორღ კი მათთვის მკაცრი სამონაზნო მოღვაწეობის წესი შეემსუბუქებინა. აიორკო მთაწმინდელი მოგვითხრობს, რომ ასეთ პირებს ხშირად უნდოდათ ხოლმე ათონის მონასტრში ბერად შესვლა, მაგრამ ექვთიმე მთაწმინდელი პასუხად ეტყობა ხოლმე: „თქვენ ვინა ხართ სახელგანთავსებელი? (ცხოვრება იე და ფთხუგისი, საეკლ. მუზეუმის გამოცემა 46) მარტალია, ექვთიმე ასეთ პირებს არ უშვებდა მონასტრებში და აღკვეთაზე უარს ეუბნებოდა, მაგრამ აქართველოში საქმე სხვანაირად მიდიოდა და მკაცრი მონაზნობის წესი თანდათან დიდებულ და შემოღებულ ბერების გულსა თავის გააღვირვს წარმოიდგინებთ გრიგოლ მთაწმინდელსაც კი.

— იმ გრიგოლს, რომლის სიმკაცრე და მიუღრეკელი სამართლიანობა სახელგანთავსებული იყო, ეტყობა, რომ, ცოტა არ იყოს, გვარიშვილობას და სიმდიდრეს მოწყალების თვლით უკურბნდა! აი, მაგალითად, რა უთქრა თევდორესა და ქრისტეფორეს, როცა მათ ყრმა არსენი, ახსაურ მირიანის შვილი, და ფერეგი მიხაბრა აღსაზრდელად: „თუაღნი თქვენნი იყვნენ მარადის მათზედა და კესსენად დიდებულებას მშობელთა მათთა და სარწმუნებად მათი ქრისტესა მიმართ და ჩვენ გლახკეთა მამრთ“ (ცხოვრებოლ ხანძთ... პრ. მარტის გამეც. Токеты и разыск. წიგნი VII, კვ.) დიან დიდებულნი და მდიდარნი მონაზნობას ეტანებოდნენ, მაგრამ ამასთანავე სამონასტრო მოღვაწეობის სიმკაცრის შემსუბუქებას ცდილობდნენ. ეს ერთი ერთმანეთის დამარტვეელი გარემოება იმით აღსენება, რომ მონაზნობის უმთავრესი მახას და დედა ზნე ბერის უკვე დაგვიკვირდა ჰქონდათ და სწინედ აღარ ესმოდით; მონაზნობას, როგორც მოწყურება, დედასიერ იღუბად და ის პატრონად მიიჩნეეს და ის ეი ავიწყდებოდათ რომ, თუ აღამინი სამონაზნო აღაქმას დარღვევდა, უფლება არა ჰქონდა მონაზონის სახელი ეტარებინა. ერთი სიტყვით გარეგნობა, მონაზონის სახე და წესი

უშინაარსოდ, სასწაულთმოქმედ ძალად გადაიქცა: საკმარისი იყო კაცი ბერად აღკვეცილიყო, რომ ყველა ცოდვებში მისტვევებოდა. რომ მონაზნობის გარეგანი სახე მართლაც სასწაულთმოქმედ ძალად მიიზნდათ. იქიდანა ჩანს, რომ მცირეწლოვან, პატარა ბავშვებსაც კი მონაზონის ჩოხას აცმევდნენ და ბერად აყენებდნენ; მაგალითად, გრაგოლ ხანძთელის ნებაყოფლობით დიდებულმა აზნაურმა მირიანმა თავისი 6 წლის შვილი სამონაზნო ჩოხით შემოსა და ბერად შეაყენა (ibid. კვ.); თვით გრიგოლი ურჩევდა ყრმა ფერებს ბერად შემდგარიყო (ip. კვ. 13) თავის საქციელის გასამართლებლად ხანძთელმა არქიმანდრიტმა იესოს შემდეგი სიტყვები მოიყვანა (ipid. კვ.): „ავადეთ ყრმებს მაგას მოსოლოა ჩემდა და ნუ აყენებთ მაგათ, რამეთუ იგი ვითარცა არს სასუფეველი ცათა“ (მათე XIX, 14 მარკო X, 14). რა თქმა უნდა იესოს ამ სიტყვებს არავითარი აღწერი არ აქვს მონაზნობასთან და სულ სხვა აზრით იყო ნათქვამი ცხდია, რომ ყმაწვილებისა და მცირეწლოვანების ბერად შეყენებას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, იმიტომ რომ მონაზნობის აღთქმა აღამინს ნებაყოფლობით თავის სურვილით და შეგნებულად უნდა დაედო, ბავშვებს კი რასაკვირველია, არ შეეძლოთ შევენოთ, თუ რა იყო ან ქალწულების დაცვა ან არა და სიღობახიკისა და უპოვარების აღაქმის ასრულება. ყმაწვილების ბერად აღკვეცის დროს მონაზნობის ძირითადი და და არსებითი მცნება ირღვევოდა და ამასთანავე აღამინის პირადობის თავისუფლება ძალდატანებით ილახებოდა. იმიტომ რომ ხუთი ან ათი წლის ბავშვს ვერაფერ ვერ შეაბყობს, შესძლებს ან მოინდომებს თუ არა, რომ თავისი ქალწულება დაიცვას შემდეგში და სრულს სიღარიბეში აღიჩინოს ცხოვრება. ამგვარად მონასტრებში ისეთი ბირები იყვნ ხოლმე, რომელნიც ძალად იყვნ მონასტრებში შეყენებულნი.

მაგრამ მონაზნების მისწრაფრება და მიმართულება ახაზე არ შენგებულა. მონასტრების დამფუძნებლები და მამასახლისნი ხედავდნენ, რომ ბერები სამონასტრო მამულების მოვლას და დამუშავებას ძალიან ბევრს დროს ანდომებდნენ, სამეურნეო და საგამგეო საქმეში ამასთანავე ისე იყვენ გარაუღნი, რომ ხშირად სრულებით ავიწყდებოდათ თავიანთი პირდაპირი მოვალეობა და დადებული აღთქმა და მუდმივ ერთმანეთის კიცხვაში და კილაში იყვენ. რომ ეს თავიდან მოეშორებინათ და მონაზნები მშვიდობიანად ყოფილიყვენ და მარტო თავიანთი აღთქმის ასრულებაზე ეზრუნათ, მონასტრების დამაარსებელნი და მამასახლისნი ცდილობდნენ, რომ ბერები სამეურნეო საზრუნავსა და მამულის მოვლა-შემუშავებას დაეშორებინათ. სამონასტრო მამულების გამგეობა და მოურავობა ერისკაცებს ჩაბარეს, ბაღებში, ვენახებში და მიწდვად მუშებს აშუშავებდნენ ხოლმე. ყველაფერი მხა-მზარეულად უნდა მოჰზამეოდათ წმინდა წამებს, „რათა დვთისაჲს ოდენ განკუთვნიდნი, მის მხედლის, რაიერ საწუთრადეს ზრუნვას, უზრუნავენ (და წინაჲ დვთისა) შეარებად და ნიერ იყვენ (1123 წ დაეით აღმაშენ. ანდერძი, შიო მღ. ისტ. საბ. 16). დავით აღმაშენებელმა თითონ განსაზღვრა და გაუკვეთა, თუ რამდენი პური, ღვინო და სხვა ყოველგვარი საზრდო უნდა მისცემოდა დღიურად შიომღვიმის მონასტრის ბერს. (შიომღ. ისტ. საბ. 16—17). ანაირადვე უზრუნველ ჰყოფდნენ ხოლმე ბერებს მეტადრე ყველა კერძო ანუ საკუთარ მონასტრების დამფუძნებლები. ანაირი კერძო მონასტრები—შემამოყვანილ გრიგოლ ხანძთელის სიტყვების წინააღმდეგ, რომ მონასტრების დაახლება მხოლოდ ვლ-

ხაკებს შეუძლიანთო, —ბლომად იყო სახარტველონი. მაგ., მცხეთის კათალიკოსის სამწყსოს ნუსხიდან ცხადად ჩანს, რომ სამცხე-საათაბაგოში ყველა დიდებულ აზნაურთა გვარებს თავიანთი საკლთარი მონასტრები ჰქონდათ (იხ. Баградзе Археолог. пугтеи. по Гуріи и Абхазі, გვ. 79 - 80) რასაკვირველია, თითოეულ კერძო მონასტრის პატრონი ცდილობდა, რომ სხვებისათვის ბერების მზრუნველობაში ეჯობნა, და ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. ვაჰანის მონასტრის პატრონი მის მიერ აღწერილ სამონასტრო ტიპიკონში ამბობს: მე უფლებად გეძინა უსრუფელობისა და უმეტესებისა მათათსა მძებრელ ვარ და რათა არა რამათა იყენენ საკლესიოებნი გაუხინე სასიკაცდეს... გერუთვი მურდისა და ღვთისა გაუხინე, რათა მძებრელისა... (შიომღ. ისტ. სამ. მჭ. 34—35). სამონასტრო მამულების მოვლა-მოურაობაზე იგივე ამბობს: „სოფელთა და აჯანთა შიწა მონასტრისათს სანადგობად ხელისუფლად ნუქცა დაქს დაიდგინეს მონასტრისა, ანაშკად კრის კანა დაიდგინებოდნენ“ (იხ. 39).

თამარ მეფის ისტორიკოსი მოგვითხრობს, რომ სახელოვანმა დედოფალმა ვარძის მონასტრა ააშენა და ყველაფრით უზრუნველყო, ბევრი დიდი სოფლები შესწირა და „შეუმზადა ტრაპეზისა შემოსავლი“ (ქარ. ცხ. ზ. კიკინაძის გამოცემა, გვ. 462).

თი სადამდის მიიყვანა, აი რით დაელოდა მონასტრების წადავი, რომ სხვაობრივად სრული ვაშხარაიკვი და უფლებად უთანხმებობისა და შერის მაქცხა მოქსმით: შრომის სრულის უსრუფეთი. მათ ეგონათ, რომ, რაკი ბერებს არავითარი ქვეყნიური საქმე და საზრუნავი არ ექნებოდათ, მაშინ ისინი მხოლოდ ღვთაებასა და სეციურ სასუფეველზე იფიქრებდნენ და მათს ზნეობრივ სისწესეკეს არავფერი არ შელახავდა.

აგ ჯავახიშვილი. (შემდეგი იქნება)

დედა-მეფისა სასტეპა?

მე ვარ დედა, შობელი ყველასი: რაც, კი თვლით ჩანს, თუ არა ჩანს, ყველას ჩემს კალთაზე უძვეს თავი, ყველა ჩემით სულდგმულობს, არსებობს, საზრდობს. შემომქმედმა მე დამბადა ყველა არსთა სიცოცხლის წყაროდ, გარემე ჩემსა სულ პატარა მწერსაც კი სული აოჰადება. ამიტომაც არის რომ დედას მიწოდებს ყოველი არსი. ვამაყობ ჩემის თავით, ჩემის სისხლით.

შავალი აუარებელი საქმე მაქვს, დიდი მძიმე, ტვირთი მკილია ზურგზე, მაგრამ არ ვდრკები, არ ვტირი, არც ვჩივი. შედამ სველი მაქვს უბე და ვალთები: ჩემს გულ-მკერდზე დიან მდინარენი, სღანან. კიკინენი, უნდა იდინონ, უნდა მავგლონ, უნდა მე მოვითმინო, ხოლო ჩემმა შვილებმა გაიხარონ ყველამ: —განა თუ ერთმა და ორმა? არა, არა, მე გული მიკედება, მე ვიტანჯება, აუღ ვარ, უძლეური უნაყოფო მაშინ, როცა ყველა ჩემი შვილი ერთნაირად არ გაიხარებს ჩემს ამაგი... დედა ვარ, დედა! იცი-კი დედის გული როგორია? ნუ გგონიათ, ყელ-მოღერებული, რქებ ზურგზე გადაწყობილი ირევი ტურფა და ლამაზი მერჩენოს საწყალს გაქუსულ, წრუწუნა თავეს. ნუ გგონიათ, ნუ დაიჯერებთ!

ნუ დაიჯერებთ აგრეთვე, ნადართა მეფედ წოდებული კლანქ-მეფარი და გულ-მეფარი რომი ორითინაზე, საწყალ ორითინაზე მეტად მიყვარდეს. რატომ? იმიტომ, რომ დედა ვარ, ჩემი გული, ჩემი გრძნობა სხვაა თქვენის სხვა: ბევრჯელ ბერს თქვენგანს რაც მოსწონს, მე მიყვუნება.

ადამიანო! თუ მე დედა ვარ და თქვენ ჩემი შვილები რატომ არ ცხოვრობთ, როგორც ძმები? რად სტეპებთ ერთმეორეს პარიდან ლუქმას? რად გაქვს ზოგს ათასი ლუქმა და სხვას ერთი? არა? ათასი ლუქმის პატრონი ეგ ხომ ჩემი ამაგი, რად თავებლობ და იჩემებ იმას, რაც შენი არ არის, არც ყოფილა და არც როდისმე იქნება?... გცხვენოდეს! შენ მტარვლი ხარ შენ სჯალათობ. მკვლეელი ხარ ძმისა და მასთან ერთად მკვლეელი ჩემის გულისა. დიღე გულზე ხელი, განსაჯე, იფიქრე არვად და მიპასუხე: შენია ეგ ათასი ლუქმა? შენი ღაწლი, შენი ამაგი? „მე ვიშრომეო.“ და, თუნდ მაგრე იყოს, დაე, შრომით და ოფლით გქონდეს შეძენილი ეგ ათასი ლუქმა. მითხარი: სად იშრომე, ვის გულ-მკერდი ჰქაწრე და ჰლადრე, — ჩემი, ჩემი! და უჩემოდ ყოველი ამაგი, როგორც ქრალდე ქარისა, როგორც პობოქარ მთელფარე ზღის ზვირთთა. ეგ საბუთი მხოლოდ გულ-უბრკვილო ჩემე შვილების მოსატყუებლად გავერო პირზე და ისინი ცუცუფდებიან. შენი შრომა მხოლოდ თამაშობაა, გათრთობა და სხვა არა რა. და თვით შენი შრომა, როგორც შენი, ჩემი ამაგი ხართ, ჩემი და მხოლოდ ჩემი. ვინ შეგვცა ნება დავუტრონო მომეტებულს ჩემს ნაწილს, როცა მე ყველას ვეკუთვნი საერთოდ, როგორც დედა.

ვიტანჯე დიდხანს, მინდა (დავიხვერო, მინდა) ვავიხაროდღეს, მინდა ვნახო, რომ ძმა ძმას აღარ სჩავრადღეს უსამართლოდ.

ადამიანო! ნუ იკვები, ნუ თვალთმაქცობ, ნუ ამბობ: ჩემის სისხლით, ჩემის სისხლით, ჩემის ოფლით მოვრწყე დედა-მეფა და, მაშასადამე, მე მიერი შეკუთვნისო. შენი სისხლი, შენი ოფლი იგივე ჩემი სისხლი, ჩემი ოფლი, ჩემი ამაგი, ჩემი ღაწლი... იფიქრე, არვად იფიქრე! ჩაუკვირდი, ჩაუკვირდი რას გუბნებო.

ადამიანო ნუ ამბობ, ეს მიწა ჩემის სხლით დაქრილი მაქვსო, ხმალი?! ჰმ! ისიც ჩემი ამაგი, ჩემს გულ-მკერდიდან ამონაწივი და ამოდებულო. შენ მარტოს არა გაქვს უფლება სთქვა, ეს ჩემია და მარტო ჩემიო. ეს შეუძლიან სთქვას მხოლოდ ერმა და მარტო ერმა, რადგან ერი ჩემი შვილია და მე, — დედა მისი... მხოლოდ ერს შეუძლიან სთქვას: მაშულის სიჯეს და დედა მიწისთვის სისხლი დაეღვარეო, ისიც ნამდვილს ჩემს შვილეს, რომელნიც მე მიფარავენ მტაცებელთაგან. ჩემს ზედაპირის პატრონი, ჩამომანდი შეუფულში და იქაც იპატონე, ინავარდე, აკრიბე ღაღები... რატომ არ ვაშედავ, — გეპინიან? ჰოო, საშიშია, არა? იქ ცეცხლია, — დაგწავს? აიღე ხელი უსამართლობაზე, რათა ის ცეცხლი არ გამოგვხაერო მალა, ზევთ მტარვლთა დასაწყველად...

როცა დედა-მეფა აშას ამბობდა, შავი ნისლივით კუბრვით ნისლი მოაწვა და იქიდან მოისმოდა დუღუნე, ბუზღუნე უსამოვნო კალთი ნათქვამი ხმები: „რას ბრძანებთ, ქალბატონო, არ გეკადრებათ. როგორ შეიძლება მაგ ნაირად ქვეყნის გაბრკვიება: მე მიყიდნა, ფული მიმიცია, სულ ბაჯადლო ოქრო მაშ ეს არაფერი? მაშ ფულს ძალა არა აქვს? მაშ მე ოხერი ვყოფადღარ? ავლო ხელი! უსამართლობა, დიდი უსამართლობა!... განა გეკადრება ამისთანა უსამართლობის ჩიდენა? არ გეკადრება. გეთავკა კკუიანად ილაპარაკე ნუ არე ქვეყანას, ნუ გადაჭრე... რა სთქმელია, როგორ შეიძლება, ხომ დაიღუპა ქვეყანა!“

ამ ხმის გაგონებაზე უფრო გაწყრა დედა-მეფა, ისე მედგრად ამოიძაბა, რომ შავი ნისლი მისი ხმის ძლიერებამ ბურთივით მალა შეთამაშა:

— რაო, რაო? როგორ ბრძანეთ, ვაჟ-ბატონო, ამბობდა გამწყვარი ღვინა-მიწა:— დედის ყიდვა და გაყიდვა სად გაგონილა, სად თქმულა? ნაყიდი ღვინა... დედის მყიდველი შვილი... არა ხარ შენ ჩემი შვილი და არცა ხარ ღირსი მთელი ქუქყინის ფეხებით, არ შეგერგება შენ ჩემი ძუძუ, შენზე არამია. წადი, შორს, შორს!... სხვა ღვინა ვიყავი მე შენი ღვინა არა ვარ და არც შენა ხარ ჩემი შვილი. დედის მყიდველი შვილი ვინა სთქვა შვილად? ან ნაყიდი ღვინა ვინ აღიარა ღვინად? მოტყუებულობარ, საწყალო, და შეეც მატყუებ. ჩემ ნამდვილ შვილებს მოვაკლო რძე და შენ გაწოვო? ღმერთს რა უნდა ვუთხრა?.. რა პირით ვუტყვირო მშეს და მთვარეს? შენ ხარ მტაცებელი, შენ ხარ მტარვალი, შორს ჩემგან! ფული წიქინე? ფული გაქვს? ჩემს შვილებს ჩემს მეტი არაფერი შერჩათ, მიბრძანდა და მაგ ფულით სხვაგან სხვა ღვინა იყიდე, მე ნუ მყიდულობ. ჩემი კანონიერი შვილების ერთად ერთი სიხარული მხოლოდ მე ვარ, საწყალებს სხვა არაფერი შერჩათ: მეც შენ უნდა შემისყიდა? შორს ჩემგან, ილაღე!

„ნუ აჩქარდები ღვინა-შვილობას, არ გაგაბრკელებს უგუნურებს როდი უნდა გაგაგონო მაგისთანა სიტყვა. თანაც არა აქვთ და შენგანაც რომ გაიგონებენ, მაშინ ხომ სულ ერთიან ვადაირევიან. მაშ არც მე ვარ შენი შვილი? ნუ თუ ჩემზედაც სწყრები? მე ხომ ნახევარი შენი ნაწილი მეფეთაგან მაქვს ნაჩუქარი „დეკუმენტი“, ბეჭდებითა და ღერბებით შემოწმებულ-დამტკიცებული, ძველის-ძველად. სისხლის ღერას ხომ ნუ იტყვი და ამაგს, რაც მე დავღვრე და გაგწირე შენის გულისთვის. რამდენჯერ ხმალი ვქაჩე, ნუ თუ ეხლა უნდა ვაღამაგლო!“

— როგორ?— წარმოსთქვა ამ სიტყვების გაგონებაზე კვალად ღვინა-მიწამ და ძლიერად შეინძრა:— მეფეთაგან ნაჩუქარიო? ჩემი მატყუებელი ბოროტმომქმედია რა უფლებით? თუ ჩემი თავი გაჩუქეს შეფეხებმა, ისინი ჩემი შვილები არ ყოფილან, რადგან თავის ღვინად ღვიძლი შვილი არას დროს სხვას არ აჩუქებს. ვინც იჩუქებს ამისთანა ღვინას, ის ხომ შვილად არ ჩაითვლება. ვის ტყუებ? საქითაც ხომ დამატკიცე: ყიდვე იმითომ არის, რომ მყიდი და მაგირავებ. ვინ დასთვლის, რამდენი საუკუნეა, რაც შენ მარტოკას ჩავიდე პირში და გაწოვე ცალი ძუძუ, გაგასუქე, გაგათამამე, გაგანებრივე; მეორე ძუძუთი-ც ათი-ათასი სული ვასაზრდოვე და ვაი ასეთს კვებას, ასეთს საზრდოს: დავაბეჩავე, დავასაწყლე იმოდენა შვილები შენის გულისათვის. შენ ყელ-მოდერებული დაპბძინდები, ხოლო ისინი თავ-დაქინდრულნი, და შვეებულ-დაბეჩავებულნი. გეყო შენც შენის ძმების ჩავგრა და უნდა დასჯერდე იმ კერძს, რასაც დასჯერდება ათასი და ათი-ათასი. ჩემის გულისთვის ვინც სისხლი დაღვარეს, ისინი სხვები იყენენ და შენ სხვა ხარ, შენ აღარც სისხლსა ჰღვრი და აღარც ოფლს, დაღვარე ოფლი, ოფლი მაინც რომ გიწამო, მივიღო ისევე შვილად.

ჩვენ რაღას გვეტყვი, დედილო, ჩვენ საწყალებს, დაჩაგრულთ, დავდრომალი-დამონებულთ? მოისმა იმავე ჯანლადან ძალიანი ხმა, ზოგი მკაცრი, გაბედული, სხვა ხრინწიანი და მიქნავებული: „რა ზასუსს გვაძლევ? ჩვენ არც ფული გვაქვს, არც დოკუმენტები. აღზდილთ შენის კალთა-ფებით, არაფერი არა გვაბანია, მხოლოდ შენ შემოგჩერებინებარო; შენა ხარ ჩვენი ქვეყნიური ღმერთი, ჩვენი პირის ზიარება, ჩვენი სულის ჩამდგმელი; შენ რასაც მოგვანწყვი, მხოლოდ ისაა ჩვენი ბედნიერება, ჩვენი სიცოცხლე.“

— თქვენი ვარ, — სთქვა ღვინა-მიწამ და სდგმდა... ხოლო ჯანლი გადიდა, ვასივდა, არაფერი აღარაფერი ხმაურობა მოისმოდა იქიდან. ზოგი ტირილი, ზოგი სიცილი... წვიმა იყო თუ ცრემლი, მოდიოდა და ღვინა მიწას ასველებდა. მისი სხივი დროებით მიზალუთიყო. შავად როგორც ფისით, გადაღვნილი იყო ღვინა-მიწა. იქვე ქალაქის ტოლა, დიდი, მეტად დიდი სასაფლაო მოსჩანდა. თურმე მკვდრებიც ამ ამაღვს და ბაას ყურს უგდებდენ და საფლაოებში თავებს აქნევდენ ისე ძლიერად, რომ საფლაოს ქვებიც-კი მაღლა იწვევდა...

ჯანლი ჯერ ისევე ჯოჯოხეთურ ხმას ვაპოსკვდა, მოდიოდა მშხებრად ცრემლი და ჰღვარავდა ღვინა-მიწას...

ვაჟა-ფშაველა

რედაქტორი **ფ. გოგიჩაიშვილი**

გამომცემელი **დი პავლე ი. თუმანიშვილი.**

ფოტის სავაშუ გიმნაზია ახსნადებს, რომ 1 სექტემბრიდან 1906 წ. იხსნება მოსამზადებელი, პირველი და მეორე კლასები. მესამე კლასის გახსნა მსურველთა რაოდენობაზე დამოკიდებული. მოწაფეთა მისაღები გამოცდა (ეგზემენი) მოხდება 5 და 6 ივნისს, აგრეთვე აგვისტოს დამოღვეს. მოსამზადებელ კლასში მიიღებიან 8—10 წლის ყმაწვილები, პირველ კლასში—10—12 წლისა და ასე ზევით. თხოვნები ბავშვების მიღებაზე საეგზემენოდ მიიღება თოფის ქალაქის გამგეობაში ფოტის სავაშუ გიმნაზიის დირექტორის სახელზე. თხოვნასთან ერთად უნდა წარმოდგენილ იქნას მოწმობები: მეტრიკული, შესახებ წოდებისა და ყვავილის აცრისა. დირექტორის თანამდებობის აღმასრულებელი **ს. ა. აბუჯლოვა.**



მოითხოვეთ ნამდვილი

„**ქალღმრინი**“ მ. შ. **ლემბაძის**

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე ღღერა ძველს ბებერას და მეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტრეკტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22473. იყიდება ტფილისში—საფთაიქო საქონლის კავკასიის სავაჭრო იმხანაგობასა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)

რკინის გზით მგზავრ ქართველ მკითხველთა საყურადღებოდ.

დაიბეჭდა და იყიდება სადგურ მიხაილავის ბილეთის კასში საინტერესო ახალი თანამედროვე რომანი ორ ნაწილად.

ცხოვრება და სიყვარული

წიგნი დიდი ზომისაა. დაწერილია ღვინადელ კითხველზე, ცოლ-ქმრის კავშირზე და სქესობრივ დამოკიდებულებაზე. დაბეჭდილია სუფთად, მშვენიერის კანით, მაგრა შეკერილი, შეიცავს 350 გვერდს და დრს მხოლოდ ორი აბაზი. გისამართი: **Тифлисть, книжный магазинъ „Подна“**. Ст. Михайлово, первому билетному кассиру Чархишвили. (10 3)